

Professionele bachelorproef

Hoe bevorder je het welbevinden van kinderen met een label in de klas?

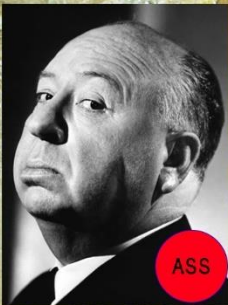
Opleiding: Bachelor Lager Onderwijs
Academiejaar: 2017 - 2018

Student: Lin Tulfer
Promotor: Brenda Froyen



Agatha Christie
Schriftster

Dys-
lexie



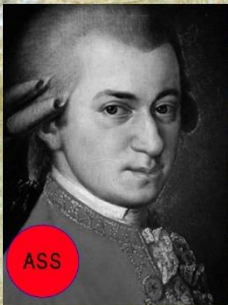
Alfred Hitchcock
Regisseur

ASS



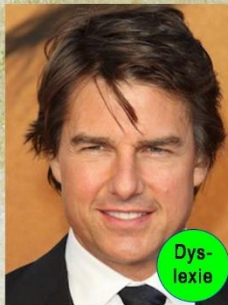
Michael Phelps
Olympisch zwemmer

AD
HD



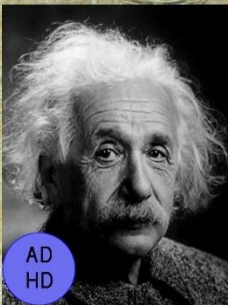
Wolfgang A. Mozart
Componist

ASS



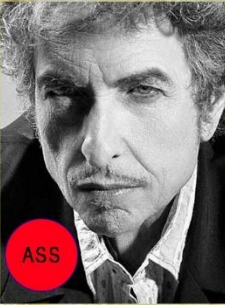
Tom Cruise
Acteur

Dys-
lexie



Albert Einstein
Fysicus

AD
HD



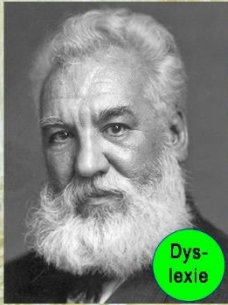
Bob Dylan
Zanger

ASS



Prince Charles
Troonopvolger UK

AD
HD



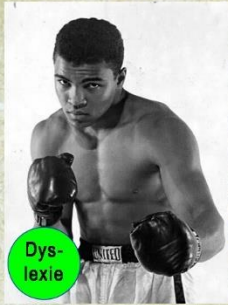
A. Graham Bell
Uitvinder

Dys-
lexie



Bill Gates
Ondernemer

ASS



Muhammed Ali
Bokser

Dys-
lexie



Will.i.am
Rapper

AD
HD



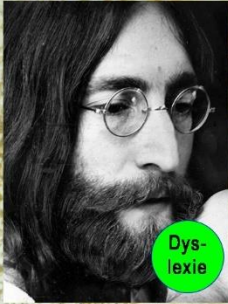
Napoleon Bonaparte
Keizer

AD
HD



Bart Peeters
Muzikant

AD
HD



John Lennon
Muzikant

Dys-
lexie



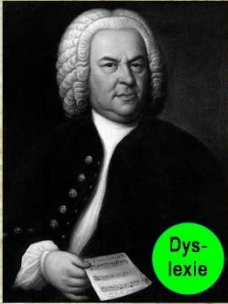
Jamie Oliver
Topkok

Dys-
lexie



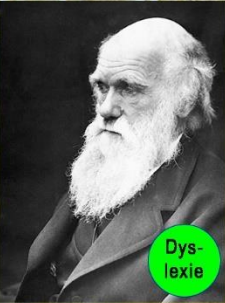
Satoshi Tajiri
Uitvinder Pokémon

ASS



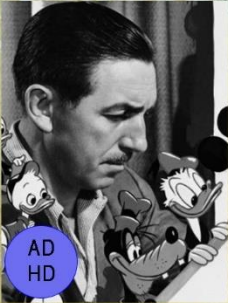
Johann S. Bach
Componist

Dys-
lexie



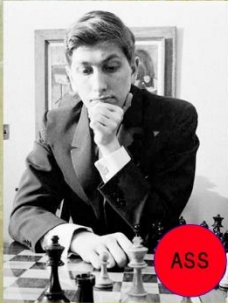
Charles Darwin
Wetenschapper

Dys-
lexie



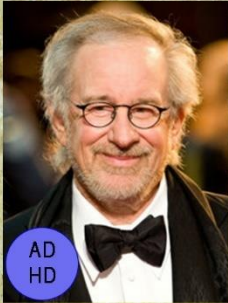
Walt Disney
Filmproducent

AD
HD



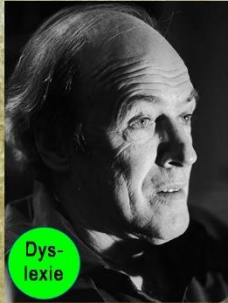
Bobby Fischer
Schaakkampioen

ASS



Steven Spielberg
Filmmaker

AD
HD



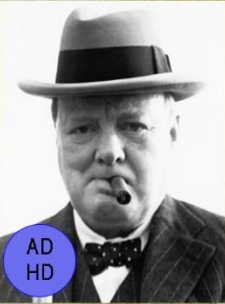
Roald Dahl
Schrijver

Dys-
lexie



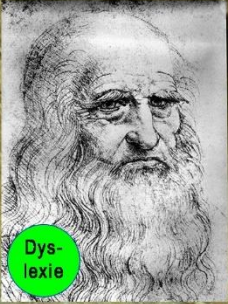
Joss Stone
Soulzangeres

AD
HD



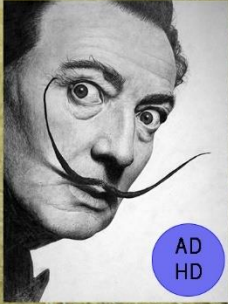
Winston Churchill
Politicus

AD
HD



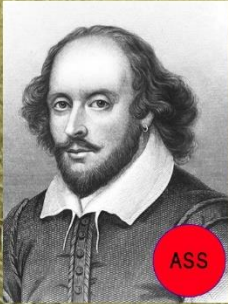
Leonardo da Vinci
Uitvinder

Dys-
lexie



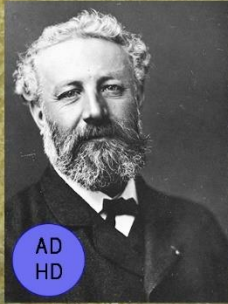
Salvador Dali
Kunstenaar

AD
HD



William Shakespeare
Toneelschrijver

ASS



Jules Verne
Schrijver

AD
HD



Wubbo Ockels
Astronaut

Dys-
lexie

Dankwoord

Na een intensieve periode van drie jaar is het zover. Met het schrijven van dit dankwoord leg ik de laatste hand aan mijn eindwerk en voltooi ik hopelijk ook mijn opleiding.

Het was een periode waarin ik veel heb geleerd, over het onderwijs en lesgeven, maar ook op persoonlijk vlak. Het schrijven van dit eindwerk is me niet in de koude kleren gaan zitten. Ik wil graag even stilstaan bij de mensen die mij de afgelopen periode enorm hebben gesteund en geholpen.

Eerst en vooral wil ik graag mijn toekomstige collega's bedanken; de mentoren die me doorheen de stages hebben geholpen met tips en tricks en me de knepen van het vak leerden. Graag wil ik de directies, leerkrachten en leerlingen van Stedelijke Basisscholen Hoedjes van Papier en De Zonnebloem extra bedanken om mijn onderzoek uit te voeren zodat dit eindwerk tot stand kon komen.

Daarnaast wil ik graag het opleidingshoofd, Jo van den Hauwe en het lectorenteam van de AP Hogeschool bedanken voor de fijne begeleiding. Jullie hebben mij steeds op de goede weg gezet zodat ik uiteindelijk op dit punt ben aangeland. In het bijzonder wil ik Patrice De Feyter bedanken voor de persoonlijke begeleiding en natuurlijk Brenda Froyen om me op een constructieve en hartelijke manier bij te staan tijdens het schrijven van dit eindwerk.

Mijn medestudenten wil ik graag bedanken voor de steun door de opleiding heen. Ik heb dankzij jullie nooit het gevoel gehad dat ik er alleen voor stond. We hebben samen gelachen, geweend, gedachten gedeeld, gevloekt en geploeterd, maar gelukkig ook genoten van elkaars vriendschap.

Mijn lieve vrienden en vriendinnen bedank ik voor elke 'thumbs up', kleine en grote aanmoedigingen, hulp, knuffels en vriendschap. Jullie zijn fantastisch en ik ben blij dat ik jullie heb.

Ook mijn ouders wil ik nog eens vertellen hoe graag ik ze zie. Dank je wel voor alle wijze raad en het altijd aanwezige luisterend oor.

Als laatste wil ik Gerard en Enzo bedanken. Mijn lieve man en geweldige zoon hebben van dichtbij gezien hoe ik ben gegroeid van student tot leerkracht, vaak ten koste van enige huishoudelijke taken en persoonlijke aandacht voor hen allebei. Zonder jullie zou ik nooit zo ver zijn geraakt. Ik hou van jullie!

Lieve allemaal, heel erg bedankt!

Lin Tulfer

Abstract

Leerlingen met labels kleuren het beeld van hedendaagse klassen. ADHA, dyslexie, ASS, hoogbegaafd,... allemaal termen die we steeds vaker gebruiken en toepassen in het onderwijs. Omwille van het M-decreet zitten er ook veel meer leerlingen met een stoornis in het reguliere onderwijs.

Dit onderzoek richt zich op het welbevinden van de leerlingen met een label en hoe zij zelf dat label in de praktijk ervaren.

Het onderzoek wijst uit dat deze leerlingen voldoende ondersteuning, didactische hulpmiddelen en ontwikkelingskansen krijgen om zich te ontplooien in de klas. Het onderzoek wijst ook uit dat het welbevinden van deze leerling nog verhoogd kan worden en er worden mogelijke tips meegegeven om daarbij te helpen.

Inhoudstafel

Dankwoord	3
Abstract.....	5
Inhoudstafel	6
Inleiding.....	8
Literatuurstudie	9
Wanneer heeft een kind een label?	10
M-decreet.....	10
Redelijke aanpassingen.....	11
Zorgcontinuüm	12
Bijsturing M-decreet.....	13
Kinderrechten	14
Welbevinden	14
Betrokkenheid.....	15
Ervaringsgericht onderwijs.....	17
Onderzoeksopzet	17
Scholen.....	18
Klassen.....	19
Meetinstrument	19
Hypothese.....	20
Resultaten	20
Op school.....	21
In de klas	21
De leerkracht	22
De leerling en de leerkracht	22
De leerling zelf	24
Emotioneel.....	25
Instructie en werkvormen.....	27
Hulp en hulpmiddelen	28
Gedrag in de klas.....	29
Wat willen de leerlingen	30
Globale analyse van de gegevens.....	31

Besluit	33
Besluitvorming	33
Suggesties	34
Persoonlijke visie	36
Bibliografie	36
Bijlagen	39
Bijlage 1: Meetinstrument welbevinden.....	39
Bijlage 2: gegevensanalyse	46

Inleiding

“Dit kind heeft dyslexie en dat heeft ADHD. Dit kind heeft ASS en die daar dyscalculie en die is hoogbegaafd.” Deze termen zijn niet meer weg te denken uit het hedendaagse onderwijs. Een gewoon kind, dat gewoon presteert en geen label heeft opgeplakt gekregen, is heel ongewoon.

Mensen worden niet geboren met dat label, het is onze manier om alles – wetenschappelijk – te kunnen verklaren. In gewone dagelijkse situaties maken we ons niet druk dat mensen anders zijn. We vinden het zelfs heel gewoon dat we die ene gekke vriend hebben die altijd dolenthousiast is en door niets wordt tegengehouden, of dat lief dat alles weet over een bepaald televisieprogramma.

In het onderwijs proberen we om te gaan met al die verschillen, leerlingen te begeleiden en streven we voor elke leerling optimale ontwikkelingskansen na. We differentiëren zo veel mogelijk om elke leerling op zijn niveau te ondersteunen en uit te dagen. Leerkrachten gaan volop aan de slag met activerende werkvormen en binnenklasdifferentiatie, zeker nu inclusief onderwijs de norm is in Vlaanderen. (Onderwijs Vlaanderen, 2017)

Het inclusief onderwijs veronderstelt dat niet zozeer de persoon met een handicap of stoornis zich aanpast aan de omgeving, maar dat de omgeving aangepast wordt aan de onderwijsbehoeften van de persoon. Daardoor blijkt differentiëren in de praktijk niet altijd even gemakkelijk. Er bestaan labels voor alle soorten kinderen en voor elk label is er een andere soort zorg nodig. In klassen met 20 tot soms wel 30 leerlingen, komt een leerkracht soms handen, ogen en oren tekort om elk kind individueel te begeleiden.

Sinds 1 december 2015 is het M-decreet in voege, waarbij de M staat voor maatregelen. Dat houdt in dat het verlenen van redelijke aanpassingen een recht is voor elk kind. Een aanpassing is redelijk als men die aanpassing (en alles wat die met zich meebrengt) bekijkt in verhouding tot de kwaliteit van het resultaat dat men ermee bekomt, namelijk de participatie van de leerling aan de les of het schoolgebeuren. (Onderwijs Vlaanderen, 2017)

In elke school wordt een zorgtraject aangeboden voor leerlingen die een label hebben opgeplakt gekregen. Zo wordt niet alleen de leerling, maar ook de leerkracht ondersteund in de klas en wordt er alles aan gedaan om leerlingen op weg te helpen om de eindtermen te behalen.

Maar hoe voelt zo’n leerling zich eigenlijk in de klas? Ik wil geenszins het nut of onnut van labels aankaarten, dat lijkt me iets voor een ander veld van expertise. Wel wil ik graag weten hoe die leerlingen die zorg ervaren. Voelen ze zich daar echt beter bij? Zijn ze gelukkig(er) in de klas? En leren ze ook echt of wordt het gemakkelijk om onkunde af te schuiven op het opgeplakte label? Hoe reageren hun klasgenoten op de aangereikte hulpmiddelen?

Er is bitter weinig informatie te vinden over het welbevinden van deze leerlingen. De weinige informatie die ik hierover vind, komt van Stijn Vanheule, professor psychoanalyse en klinische psychodiagnostiek aan de Universiteit Gent: “Het is positief dat we leerproblemen sneller opsporen en dat die kinderen met extra zorg in het gewone onderwijs kunnen blijven. Maar we plakken té snel labels op kinderen bij wie dat niet echt nodig is... je zadelt het op met het idee dat het probleem bij zichzelf ligt, bij zijn identiteit”. (Vaneechoutte, 2015)

Ook de Vlaamse overheid bracht verschillende brochures en boeken uit. In “(In)DRUK” van het Kinderrechtencommissariaat komen de kinderen met een label zelf aan het woord. Wie dat leest, schrikt toch even van het verdriet en de frustratie die de leerlingen met een label laten uitschijnen. Bijhorend is een publicatie opgesteld door het Kinderrechtencommissariaat dat dient als adviserende leidraad voor ouders, leerkrachten en zorgwerkers: “Advies”. (Kinderrechtencommissariaat, 2012)

Kortom, er wordt veel zorg geboden om leerlingen te begeleiden in hun stoornis, maar er lijkt weinig specifiek onderzoek te zijn gedaan naar hoe die kinderen zich voelen bij het hebben van een label en hoe je daar als leerkracht op kan inspelen.

Vanuit dat opzet stel ik mijn onderzoeksvraag:

‘Hoe gaat het met het welbevinden van deze leerlingen en hoe kan ik dat verhogen?’

Daarbij horen de volgende deelvragen:

Hoe ervaart een leerling dat label?

Voelt het kind zich goed bij het krijgen van extra hulpmiddelen?

Hoe ervaren de andere leerlingen in de klas deze hulpmiddelen?



Figuur 1: Uit (In)DRUK 1

Literatuurstudie

Wanneer heeft een kind een label?

Er is ongelooflijk veel te vinden over het onderwerp 'kinderen met (psychiatrische) labels'. Typ het in Google in en je vindt onmiddellijk honderden en zelfs duizenden hits. Veelal zie je de problematiek rond het labelen van kinderen beschreven. Pas als je bewust kiest voor één van de stoornissen vind je ook sites die het belang van het label promoten. In de bibliotheek zijn er verscheidene boeken te vinden over dit onderwerp en veel schoolgerelateerde magazines zoals Klasse hebben er artikels aan gewijd.

Het handboek DSM-5 werd opgesteld door de American Psychiatric Association en staat voor Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. In het handboek zijn tot op heden 347 mentale stoornissen opgelijst en het wordt ook in België als richtlijn gebruikt.

Kinderen die een (psychiatrisch) label hebben gekregen, hebben vaak al een lange weg achter de rug. Ofwel hebben de ouders een probleem opgemerkt en zijn ze er zelf mee aan de slag gegaan. Ofwel heeft de school een signaal gedetecteerd en - bij leerlingen jonger dan 12 in samenspraak met de ouders - het CLB ingelicht. Dan pas wordt er beslist of een leerling wordt doorverwezen om aanspraak te kunnen maken op begeleiding voor specifieke onderwijsbehoeften.

Om in aanmerking te komen voor deze begeleiding is een gemotiveerd verslag nodig opgesteld door een erkend arts, waarin duidelijk aangegeven staat dat de leerling specifieke onderwijsbehoeften nodig heeft. Sinds dit schooljaar vervangt het nieuwe ondersteuningsmodel de vroegere begeleiding geïntegreerd onderwijs (GON) en inclusief onderwijs (ION). (Onderwijs Vlaanderen, 2017)

Hoewel er zonder twijfel nog veel meer leerlingen zijn die extra ondersteuning nodig hebben, wordt in dit eindwerk gewerkt met leerlingen die een officieel vastgesteld label hebben en dus nood hebben aan en recht hebben op extra ondersteuning.

M-decreet

Het M-decreet (decreet van 21 maart 2014 betreffende maatregelen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften) geeft aan hoe Vlaamse scholen moeten omgaan met leerlingen die door een beperking de lessen in een gewone school niet zomaar kunnen volgen.

De M in M-decreet staat voor maatregelen. Dat houdt in dat het verlenen van redelijke aanpassingen een recht is voor elk kind. Een aanpassing is redelijk als men die aanpassing (en alles wat die met zich meebrengt) bekijkt in verhouding tot de kwaliteit van het resultaat

dat men ermee bekomt, namelijk de participatie van de leerling aan de les of het schoolgebeuren.

Een leerling met specifieke onderwijsbehoeften heeft dus het recht om in te schrijven in een gewone school. De leerling kan er:

- Het gemeenschappelijk curriculum volgen (als hij voldoet aan de toelatingsvoorwaarden voor het gewoon onderwijs en een gemotiveerd verslag heeft)
- Een individueel aangepast curriculum volgen (als hij een verslag voor toegang tot het buitengewoon onderwijs heeft)

(Onderwijs Vlaanderen, 2017)

Redelijke aanpassingen

Redelijke aanpassingen doorvoeren is volgens het M-decreet ook een taak van de school. Een redelijke aanpassing neemt de barrières weg waarmee leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften te maken krijgen in een normale schoolomgeving. Zo kunnen die leerlingen de lessen volgen en zich optimaal ontwikkelen.

Dat sluit aan bij het principe van Universal Design for Learning (UDL): de leerstof aanbieden op een manier die toegankelijk is voor een diverse leerlingenpopulatie door te variëren in bijvoorbeeld materialen, methoden en evaluatie.

Er bestaat geen duidelijke lijst van wat 'redelijk' is en wat niet. Die afweging maakt de school en de leerkracht voor elke leerling apart. Redelijke aanpassingen kunnen bestaan uit:

- | | |
|---------------------------------|---|
| • Remediërende maatregelen: | leerlingen individueel helpen |
| • Differentiërende maatregelen: | leerstof en lesaanpak variëren |
| • Compenserende maatregelen: | hulpmiddelen zoals een laptop toelaten |
| • Dispenserende maatregelen: | vrijstellingen van onderdelen van het curriculum toelaten |

Deze maatregelen worden kortweg STICORDI of REDICODI genoemd. REDICODI-maatregelen hebben als doel leerlingen successen te laten boeken.

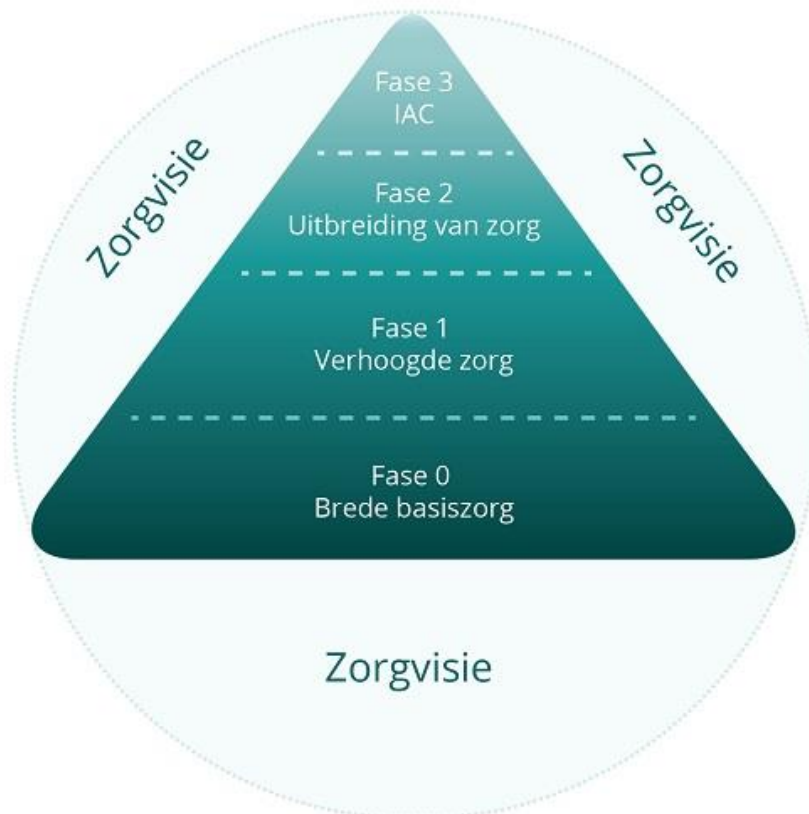
Bij de beoordeling van de redelijkheid van de aanpassing, kan je school onder meer rekening houden met:

- De kostprijs van de aanpassing.
- De impact die de aanpassing heeft op de school- en klasorganisatie.
- Hoe lang en hoe vaak de leerling van de aanpassing gebruik kan maken.
- De gevolgen van de aanpassing voor de levenskwaliteit van de leerling.
- De gevolgen van de aanpassing voor de omgeving en andere leerlingen.
- Het al dan niet ontbreken van gelijkwaardige alternatieven.

(Onderwijs Vlaanderen, 2017)

Zorgcontinuüm

Het M-decreet stelt dat het de taak van de school is om een zorgcontinuüm uit te bouwen. Het gaat om een zorgbeleid waarin je school 4 fases doorloopt om samen met het CLB en de ouders zo goed mogelijk voor de leerlingen te zorgen.



Figuur 2: zorgcontinuüm

Fase 0: brede basiszorg

Vanuit een visie op zorg biedt de school alle leerlingen een krachtige leeromgeving aan. De school stimuleert zoveel mogelijk de ontwikkeling van alle leerlingen, volgt hen systematisch op en werkt actief aan de vermindering van risicofactoren en aan de versterking van beschermende factoren.

Fase 1: verhoogde zorg

De school neemt extra maatregelen die ervoor zorgen dat de leerling het gemeenschappelijk curriculum kan blijven volgen (zoals remediëren, differentiëren, compenseren en dispensereren).

Fase 2: uitbreiding van zorg

Het CLB krijgt een actieve rol en onderzoekt wat de leerling, de leraren en de ouders kunnen doen en wat zij nodig hebben. Het CLB stelt nadien eventueel een gemotiveerd verslag op,

waarin het de nood aan uitbreiding van zorg motiveert. Dan kan de school ondersteuning vanuit het ondersteuningsnetwerk of een school voor buitengewoon onderwijs inschakelen.

Als de fases 0 tot en met 2 zijn doorlopen en als het volgen van het gemeenschappelijk curriculum met redelijke aanpassingen niet haalbaar blijkt, kan het CLB een verslag opstellen voor toegang tot buitengewoon onderwijs of voor een individueel aangepast curriculum in het gewoon onderwijs.

Fase 3: individueel aangepast curriculum (IAC)

Het CLB stelt een verslag op voor toegang tot buitengewoon onderwijs of voor een IAC in gewoon onderwijs. De fase van het IAC kan zowel in het gewoon als in het buitengewoon onderwijs vorm krijgen. Een leerling met een verslag kan een IAC volgen in een school voor gewoon onderwijs of kan zich inschrijven in een school voor buitengewoon onderwijs. Dat is afhankelijk van de keuze van de ouders en de leerling en de redelijke aanpassingen die mogelijk zijn in een gewone school.

Het CLB onderzoekt de mogelijkheden, samen met de ouders, de leerling en de school. Als de leerling een IAC in een school voor gewoon onderwijs volgt, kan de school ondersteuning inschakelen vanuit het ondersteuningsnetwerk of vanuit een school voor buitengewoon onderwijs.

(Prodia, sd)

Bijsturing M-decreet

De Vlaamse regering heeft een akkoord bereikt rond enkele bijsturingen voor het M-decreet. Zo zou er sneller ondersteuning komen in de klas voor leerlingen met gedragsstoornissen. Die ondersteuning zal bestaan uit een gerichte snelle interventie naar de klas zodra de leerkracht een signaal uitzendt dat er extra ondersteuning nodig is.

Ook de IQ-grens van 60 voor de toegang tot type 2 buitengewoon onderwijs voor kinderen met een mentale beperking wordt geschrapt. Zo zullen kinderen sneller naar het buitengewoon onderwijs kunnen gaan.

Het ondersteuningsnetwerk krijgt de middelen een voltijds coördinator aan te kunnen stellen, zodat de ondersteuners hun tijd maximaal op de klasvloer kunnen inzetten. (Maré, 2018)

Vanaf 1 september 2018 geldt ook een nieuw decreet Leerlingenbegeleiding. Dat maakt de rolverdeling tussen het schoolteam, het Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB) en de Pedagogische Begeleidingsdienst (PBD) scherper en hun samenwerking intensiever.

Voor scholen betekent dit concreet dat ze een kwaliteitsvol, geïntegreerd beleid uitwerken rond leerlingenbegeleiding. Deze leerlingenbegeleiding wordt een erkenningsvoorwaarde voor scholen.

Bovendien worden basisscholen verplicht een zorgcoördinator aan te stellen. Deze functioneert als contactpersoon voor leerlingenbegeleiding. (Siccard, 2018)

Kinderrechten

Op 20 november 1989 keurde de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in New York het 'Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind' goed. In 1992 bekrachtigde België dit verdrag.

De rechten van het kind situeren zich binnen alle levensdomeinen en ze zijn te verdelen in 3 soorten rechten:

- **Provisierechten:** alle diensten en voorzieningen die een kind nodig heeft om in de best mogelijke omstandigheden op te groeien.
- **Protectierechten:** bieden bescherming tegen gedrag of leefomstandigheden die schadelijk zijn voor hun ontwikkeling of welzijn.
- **Participatierechten:** rechten waarmee minderjarigen voor zichzelf kunnen opkomen.

Verschillende artikels komen in aanmerking wanneer het gaat om kinderen met een label in het onderwijs.

In Artikel 2 kan men vinden dat kinderen beschermd moeten worden tegen discriminatie. Zonder uitzondering of onderscheid moeten alle kinderen van alle rechten kunnen genieten. In Artikel 3 leest men dat bij alle maatregelen betreffende kinderen de belangen van het kind de eerste overweging vormen.

Artikel 6 stipuleert dat kinderen hebben recht op leven, overleven en ontwikkeling. De overheid moet het recht op leven en ontwikkeling garanderen.

Artikel 12 zegt dat de eigen mening van minderjarigen belangrijk is. Minderjarigen hebben het recht hun mening te uiten in alle zaken die voor hem of haar van belang zijn en dat met die mening rekening moet gehouden worden. (Kinderrechtencommissariaat, 1989)

Dit verdrag legt een minimumnorm op. Wanneer deze rechten worden vertaald naar kinderen met een label, dan zien we geen probleem met het stellen van een diagnose. Er stelt zich pas een probleem als de maatschappij dit label als problematisch definieert en drempels creëert die beletten dat deze kinderen op gelijke voet met anderen te participeren.

Welbevinden

Welbevinden staat voor het lichamelijk, geestelijk en sociaal goed voelen.

Het Vlaams Jeugd- en Kinderrechtenbeleidsplan stelt dat er structurele aandacht moet gevestigd worden op het psychisch en sociaal welbevinden voor alle kinderen en jongeren. De strategische doelstelling omvat drie elementen die even belangrijk zijn. Deze drie elementen vormen de basis voor de uitwerking van de operationele doelstellingen:

- Je goed voelen in je vel.
- Durven aan te geven wanneer het niet zo is.
- Weten waar je terecht kan.

OD 9.1 IN 2019 IS HET VERSTREKKEN VAN LABELS EN DAARAAN GEKOPPELDE MEDICATIE DOOR HULPVERLENING STERK TERUGGEDRONGEN EN WORDT DIT ENKEL TOEGEKEND WANNEER KINDEREN EN JONGEREN HIERMEE GEBAAKT ZIJN, OPDAT KINDEREN EN JONGEREN DE NODIGE RUIMTE, STIMULANSEN EN ONDERSTEUNING KRIJGEN OM ZICH NAAR EIGEN VERMOGEN TE ONTWIKKELEN.

.....

MINISTER VAN WELZIJN, VOLKSGEZONDHEID EN GEZIN

Figuur 3: Vlaams Jeugd- en kinderrechtenbeleidsplan 2015—2019: hoofdstuk 9 — welbevinden

Naast het feit dat steeds meer kinderen een label krijgen, neemt ook het medicatiegebruik toe. Volgens het JKP moet hier bewuster mee omgesprongen worden omdat het niet enkel een medisch probleem is, maar nog steeds gaat om een kind dat ontwikkelingskansen moet krijgen. (Overdreven) medicatiegebruik kan de ontwikkelingskansen van een kind belemmeren.

Met betrekking tot dit operationeel doel (OD 9.1) moet het Kwaliteitscentrum voor Diagnostiek een aantal acties uitzetten die helpen vermijden dat onterecht 'labels' worden toegekend, maar eerder de gepaste ondersteuningsnoden in kaart worden gebracht. (JKP, 2015)

Betrokkenheid

Professor Ferre Laevers is een Vlaams onderwijskundige en wordt beschouwd als de grondlegger van het ervaringsgericht onderwijs. Volgens Prof. Laevers gaan welbevinden en betrokkenheid hand in hand.

Betrokkenheid is volgens hem een bijzondere kwaliteit van menselijke activiteit, die zich laat herkennen aan een geconcentreerd, aangehouden en tijdvergeten bezig zijn, en waarbij de persoon:

- zich openstelt, zich gemotiveerd voelt en geboeid is,
- een intense mentale activiteit aan de dag legt,
- een grote hoeveelheid energie vrijmaakt en een sterke voldoening ervaart,

omdat:

- de activiteit bij zijn exploratiedrang en interessepatroon aansluit,
- het zich aan de grens van zijn individuele mogelijkheden situeert,

waardoor duurzaam leren plaatsvindt.

Welbevinden is een bijzondere toestand van het gevoelsleven, die zich laat herkennen aan signalen van voldoening, genieten en deugd beleven, waarbij de persoon:

- ontspannen is en innerlijke rust toont,
- voldoening ervaart en vitaliteit uitstraalt,
- open is en zich voor de omgeving ontvankelijk opstelt,
- spontaniteit aan de dag legt en zichzelf is,

omdat

- de situatie tegemoet komt aan zijn basisbehoeften,
- hij over een positief zelfbeeld beschikt,
- in voeling is met zichzelf,
- en in verbondenheid met anderen,

waardoor een gave emotionele ontwikkeling gewaarborgd wordt.

Welbevinden en betrokkenheid zijn indicatoren voor kwaliteit. In het boek 'Ervaringsgericht werken met 6- tot 12-jarigen in het basisonderwijs' van F. Laevers en L. Heylen geven ze aan dat er zeven betrokkenheidsverhogende factoren zijn om een omgeving te stimuleren waarin leerlingen optimaal gedijen en ontwikkelen.

1. Werken aan positief klasklimaat
2. Aanpassing aan de mogelijkheden van elk kind
3. Werkelijkheidsnabijheid
4. Activiteit
5. Expressie
6. Samen leren
7. Ruimte voor leerlingeninitiatief

Pas als het welbevinden en betrokkenheid goed zit, kan je je richten op de prestaties.
(Laevers & Heylen, Een procesgericht aanpak voor 6-12 jarigen in de basisschool, 2015)

*'Als een vis in het water. Voelt een kind zich goed, dan is dat duidelijk te zien.
Op vele manieren toont het dat het gelukkig is.'*

Professor Ferre Laevers

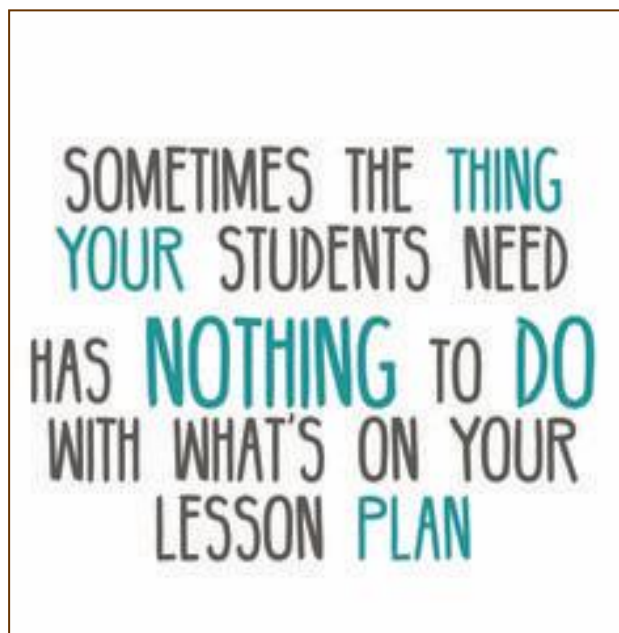
Ervaringsgericht onderwijs

Het ervaringsgericht onderwijs, waarvan Professor Laevers als grondlegger wordt beschouwd, richt zich op wat er in kinderen omgaat en gaat uit van welbevinden en betrokkenheid.

Ervaringsgerichte leerkrachten proberen zich in te leven in de kinderen en spelen een belangrijke rol in de ontwikkeling van de leerlingen doordat ze meebouwen aan een krachtige leeromgeving, materialen gebruiken die kinderen boeien en zorgen dat activiteiten verrijkt, intenser en boeiender worden.

Er wordt ruimte gecreëerd voor de persoonlijke inbreng van de leerling waardoor elke leerling de kans krijgt om zijn natuurlijke drang te ontwikkelen (exploratiedrang). Het ervaringsgericht onderwijs wil nauw aansluiten bij de unieke ontwikkeling die elk kind doormaakt. Deze leerkrachten durven autonomie aan de leerlingen te verlenen waardoor de leerlingen uitgroeien tot zelfsturende volwassenen.

In het ervaringsgericht onderwijs worden een aantal werkvormen toegepast die als middel dienen om de betrokkenheid van de kinderen te verhogen zoals contractwerk, klaskringen, projectwerk en ateliers.



Onderzoeksopzet



Scholen

Om het welbevinden van leerlingen te kunnen onderzoeken, zocht ik 2 scholen die hun medewerking wilden verlenen. Het bleek dat deze vraag wel bedreigend overkomt op sommige directies. Ze vinden de vragenlijst te aangrijpend of menen dat alles wel in orde is. Van de 6 scholen die ik vroeg, hebben er 2 niet gereageerd en 2 scholen weigerden deel te nemen. Ik vond 2 basisscholen wel bereid om mee te werken aan het onderzoek.

De eerste school is de Stedelijke Basisschool Hoedjes van Papier in Deurne waar ik stage liep. Directeur Dirk De Backer vindt het welbevinden van zijn leerlingen enorm belangrijk. In dezelfde periode als ik deed hij een eigen onderzoek in samenwerking met de onderwijsinspectie van de Vlaamse Overheid naar het welbevinden van alle leerlingen in de school.

In de schoolvisie vinden we het volgende fragment terug:

Welbevinden is de basis van leren, daarom leggen we hier als school de klemtoon op.

- We werken op maat van elk kind, door gedifferentieerd te werken, verhogen we het welbevinden van elk kind.
- We proberen om als leerkracht voor elke leerling een vertrouwenspersoon te zijn.
- We streven naar een positieve communicatie op basis van gelijkwaardigheid.
- In onze kleuterschool scheppen we een huiselijke sfeer, een klas waar de kinderen zich thuis voelen. De klaslokalen in de lagere school zijn zo ingericht dat de leerlingen er zich goed voelen. Ze krijgen er alle kansen om zich te ontplooiën.

(SB Hoedjes van Papier)

Mijnheer De Backer gaf in een gesprek aan dat welbevinden de basis is waarop zijn schoolwerking is gefundeerd. Gelukkige leerlingen leren beter. Hij wil graag dat de kinderen opgroeien tot gelukkige, positieve en zelfstandige mensen. Vanuit het ervaringsgericht werken wordt het welbevinden en de betrokkenheid van de kinderen geoptimaliseerd.

De tweede school die ik bereid vond om mee te werken aan het onderzoek is de Vrije Basisschool De Zonnebloem in Antwerpen. Ook directeur Eric d'Hooghe zet hard in op het welbevinden van de leerlingen. Hij koos ervoor om de term zorgleerkracht te vervangen door plusjuf, omdat alle leerlingen eigenlijk zorg nodig hebben op de een of andere manier. Deze juffen draaien fulltime mee in de klassen en ondersteunen de leerkracht en alle leerlingen.

In de schoolvisie vinden we het volgende fragment:

Welbevinden zien als basis om tot leren te komen. Geen leren zonder dat een kind zich goed voelt. Regelmatig worden al onze leerlingen gescreend op hun welbevinden en betrokkenheid. Hoe voelt het kind zich? Hoe voelt het zich tegenover medeleerlingen of de leerkracht? Hoe ligt het in de groep? Allemaal vragen die zeer belangrijk zijn om een kind zelfvertrouwen te geven en de drang om iets te leren. We investeren zeer veel in het welbevinden van onze kinderen. (VB De Zonnebloem, sd)

Mijnheer d'Hooghe zelf is gediagnosticeerd met ASS. Hij vindt zijn label niet zo belangrijk en heeft geleerd om er bewust mee om te gaan. Labels zijn voor hem geen noodzaak, de manier waarop er geholpen wordt als er een vaststelling gebeurt, wel. Hij wil de leerlingen in zijn school met respect voor diversiteit leren omgaan, omdat diversiteit in veel verschillende vormen komt.

Klassen

Beide scholen hebben voor het 5^{de} en 6^{de} leerjaar een graadklas. De leerlingen zitten samen en werken ofwel zelfstandig door middel van een taakbrief of contract, ofwel werken ze aan projecten waarin de verschillende soorten leerstof aan bod komen.

De leerkrachten ondersteunen de leerlingen door middel van individuele begeleiding en begeleiding in kleine groepjes tijdens het zelfstandig werken of de projecten. Klassikale lessen worden vooral gebruikt als remediëring of herhaling voor leerlingen die dat nodig hebben.

Ik ondervroeg 30 leerlingen, waarvan 8 leerlingen een label zijn toegekend. De labels zijn ASS (1x), dyslexie (2x), dyscalculie (2x) en ADHD (1x) en mentale beperking (2x).

De leerlingen met een label beschikken in beide klassen over didactische hulpmiddelen die nodig zijn om hen zo goed mogelijk te helpen.

Meetinstrument

Er zijn verschillende manieren om het welbevinden van de leerlingen te onderzoeken. Voor dit project verkoos ik een combinatie van 2 verschillende testen. Het eerste deel zijn vragen die rechtstreeks komen uit de vragenlijst van de onderwijsinspectie van de Vlaamse Overheid. Het tweede deel is een samenstelling uit vragenlijsten die leerkrachten opstelden om het welbevinden in hun klas te onderzoeken. Deze vragenlijsten vond ik op klascement.net.

Er werd aan de leerlingen wel uitgelegd dat er onderzoek werd gedaan naar hoe zij zich voelen op school en in de klas, maar er werd niet specifiek gesproken over de leerlingen met een label. De enquêtes van deze leerlingen werden gemarkeerd door de leerkracht, zodat de leerlingen hier zelf geen verschil in merkten.

De uitgebreide bevraging duurde ongeveer 20 minuten om in te vullen en is terug te vinden in de bijlage.

Hypothese

Mijn hypothese is dat de leerlingen met een label zich relatief goed en veilig voelen op school en bij de klasleerkracht, maar dat ze graag nog extra hulpmiddelen of hulp van de leerkracht extra zouden krijgen.

Bovendien vermoed ik dat zij sneller twijfelen aan hun kunnen ten opzichte van hun klasgenoten.

Activerende werkvormen bij een ervaringsgerichte leerkrachtenstijl zullen het welbevinden van leerlingen met en zonder label verhogen.



Resultaten

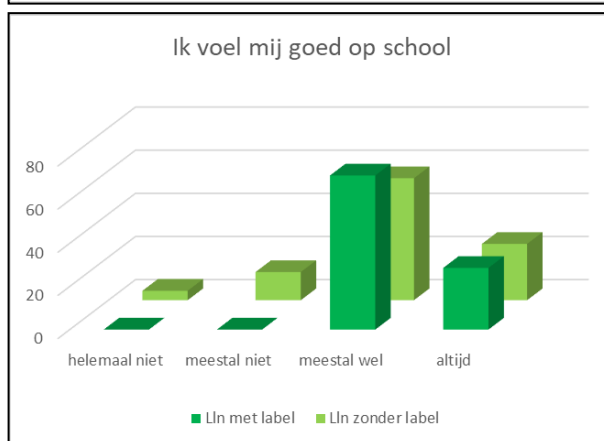
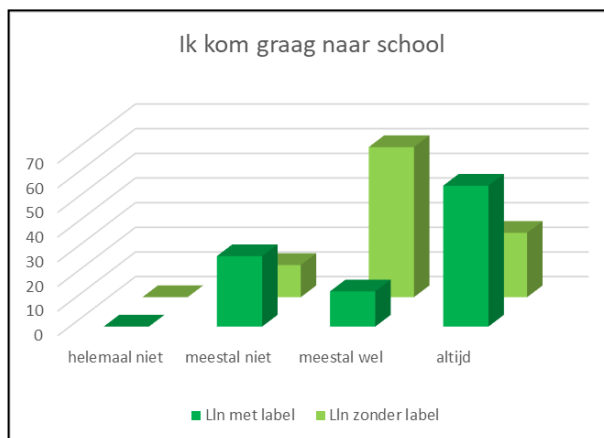
Op school

De meeste leerlingen komen graag naar school, of ze nu een label hebben of niet. Het is een minderheid in beide gevallen die niet graag naar school komt.

De leerlingen met een label antwoorden minder gematigd dan de leerlingen zonder label op deze vraag.

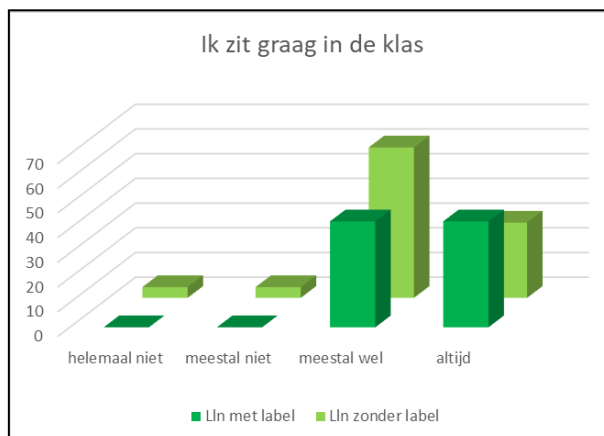
Als we kijken hoe de leerlingen zich voelen op school is er bijna geen verschil merkbaar. De meeste leerlingen voelen zich overwegend goed op school.

Er zijn ook geen duidelijke verschillen te zien op andere testvlakken rond de school. Alle leerlingen geven aan de schoolregels voldoende te kennen, zelden of nooit gepest te worden en over voldoende vrienden te beschikken.



In de klas

De meeste leerlingen geven aan dat zij graag in de klas zitten. Ook hier is weinig onderscheid op te merken tussen leerlingen met een label en leerlingen zonder label.



De leerkracht

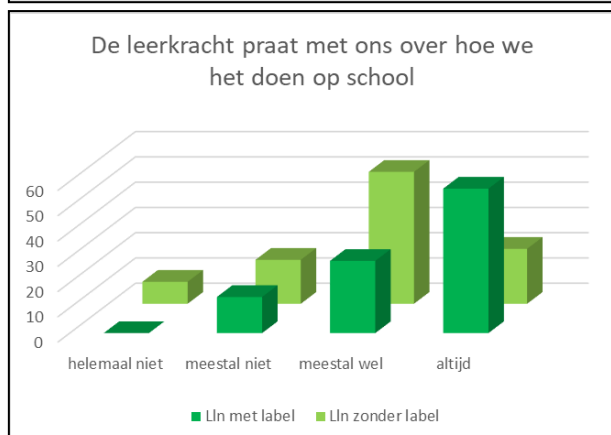
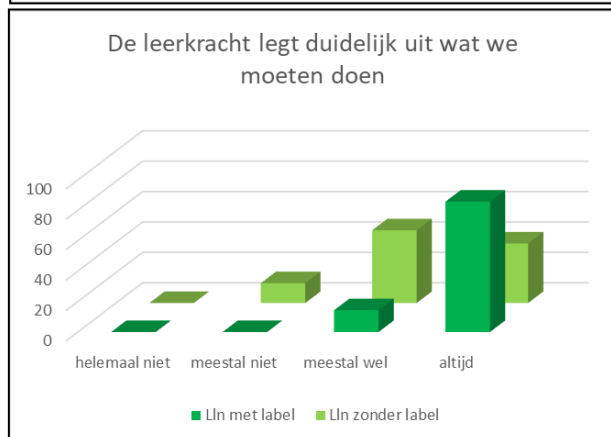
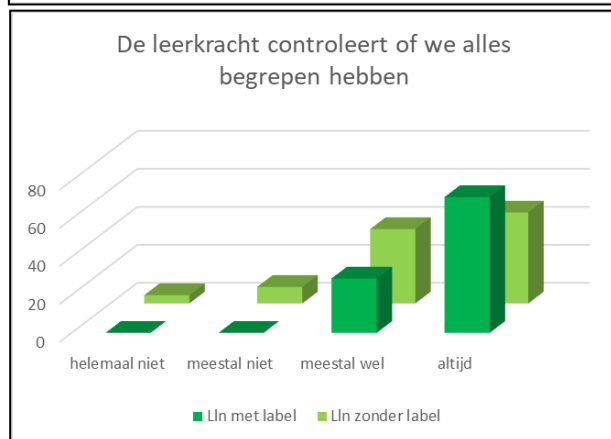
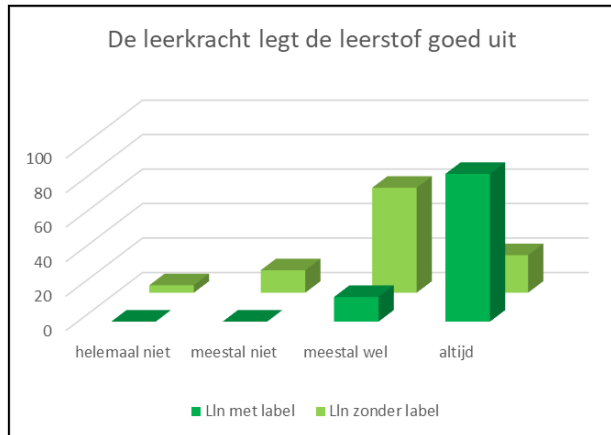
Over de leerkracht zijn de meeste leerlingen lovend. Zowel de leerlingen met een label als deze zonder geven aan dat de leerkracht de leerstof duidelijk uitlegt.

De meeste leerlingen met een label geven wel aan dat de leerkracht dat altijd doet (86% vs. 22%). Leerlingen zonder label antwoorden voornamelijk dat dit meestal zo is.

De leerkracht controleert voldoende of alle leerstof begrepen is. Dat wordt aangegeven door de leerlingen met een label en de leerlingen zonder label.

Alle leerlingen weten in voldoende mate wat ze moeten doen. Leerlingen met een label weten iets preciezer dan leerlingen zonder label wat er van hen verwacht wordt.

De leerkracht praat ook voldoende met de leerlingen over hun prestaties. Zowel de leerlingen met label als zonder label geven dit aan. Slechts een kleine minderheid geeft aan dat de leerkracht dit niet (voldoende) doet.



De leerling en de leerkracht

De leerkracht moedigt de leerlingen voldoende aan. Slechts een kleine percentage van de leerlingen zonder label vindt dat de leerkracht dat weinig of niet doet.

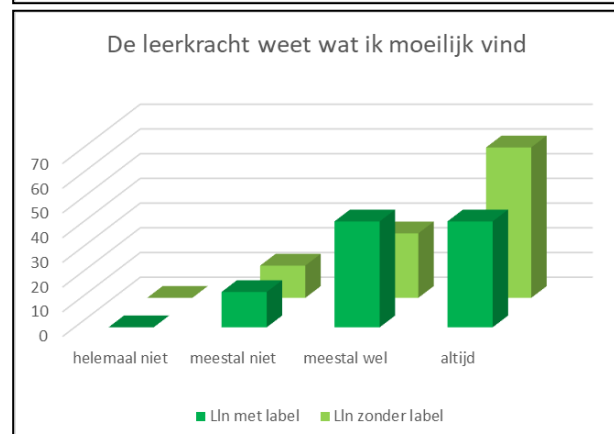
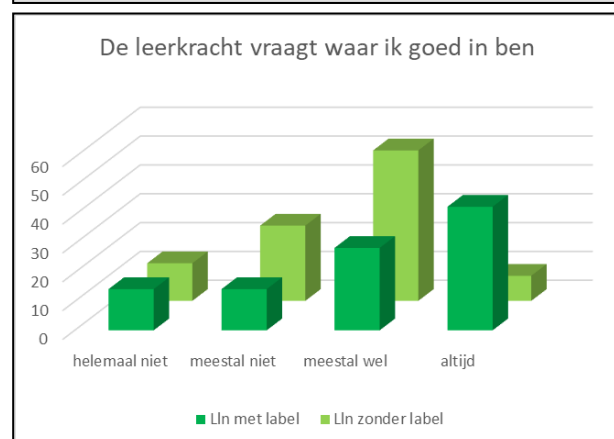
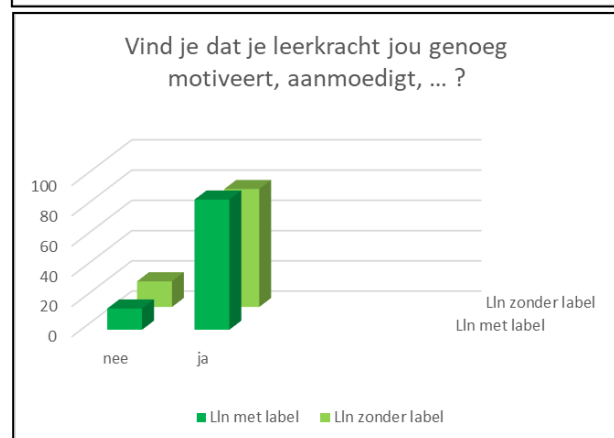
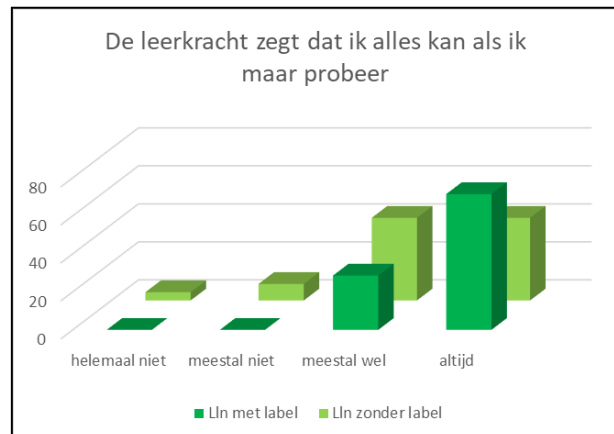
Een bijna even groot percentage leerlingen met label als zonder vindt dat de leerkracht hen voldoende aanmoedigt.

De meeste leerlingen geven aan dat de leerkracht hen aanmoedigt door te zeggen dat ze op de juiste weg zijn en goed bezig zijn.

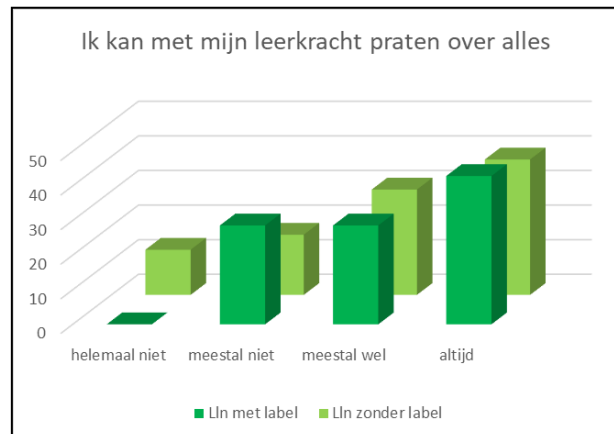
Een klein percentage leerlingen (14% met label en 17% zonder label) geeft aan dat de leerkracht hen niet of niet voldoende aanmoedigt.

De leerkracht vraagt in voldoende mate waar de leerlingen goed in zijn. Er zijn evenveel leerlingen met en zonder label (telkens 14%) die aangeven dat de leerkracht dit eigenlijk nooit vraagt.

Toch geven de meeste leerlingen aan dat de leerkracht precies weet wat ze kunnen en wat ze moeilijk vinden. Meer leerlingen zonder label geven aan dat de leerkracht dat altijd weet.



Minder dan de helft van de leerlingen met label en zonder label geeft aan dat ze het gevoel hebben dat ze met hun leerkracht over alles kunnen praten. 13% van de leerlingen zonder label geeft aan dat ze dit helemaal niet kunnen.

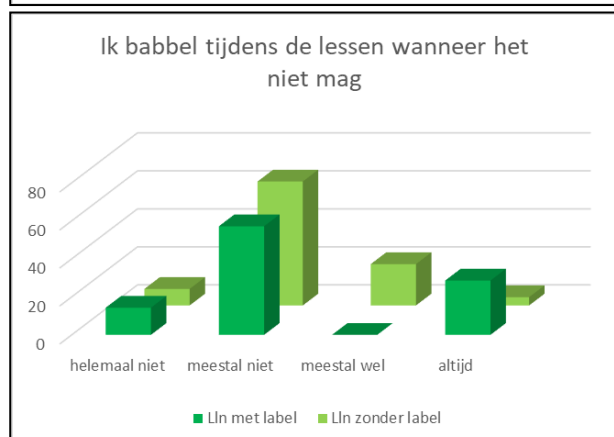
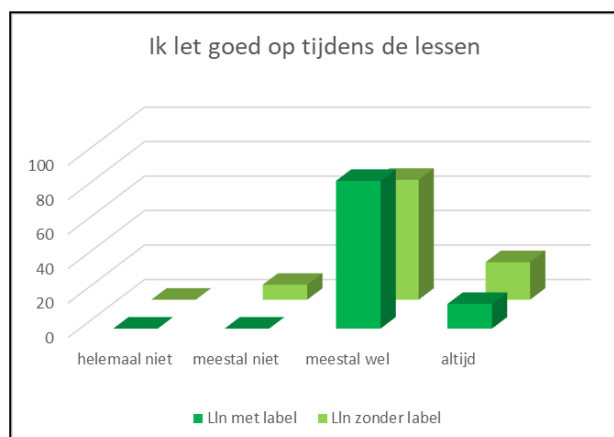


De leerling zelf

De meeste leerlingen geven aan dat ze meestal goed opletten tijdens de lessen. Er is zo goed als geen verschil tussen de leerlingen met label en zonder label.

Bij de vraag of ze wel eens durven te praten in de klas, wordt het vorige antwoord iets genuanceerder.

30% van de leerlingen met label antwoordt dat ze altijd praten en 29% van de leerlingen zonder label antwoordt dat ze vaak praten tijdens de les. Het merendeel van alle leerlingen geeft aan dat ze bijna nooit praten tijdens de les.



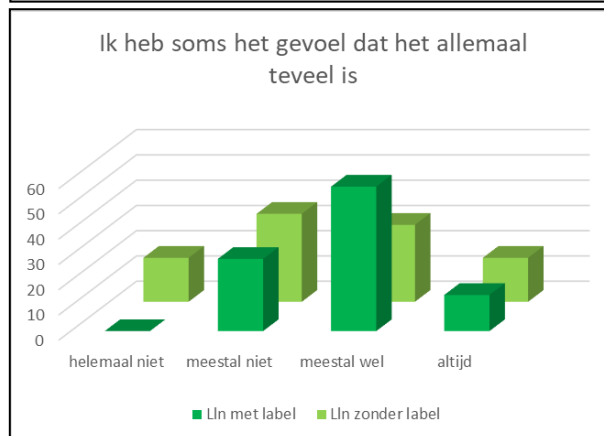
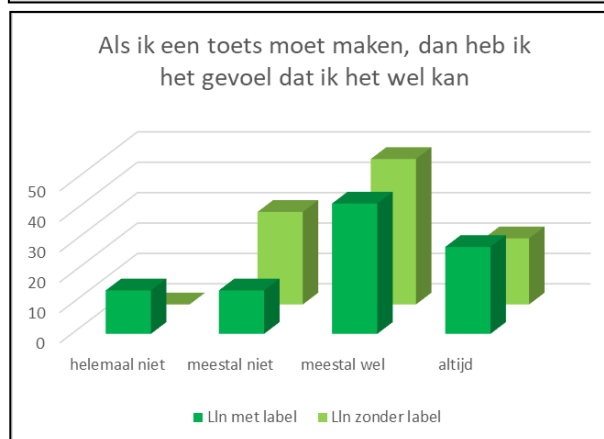
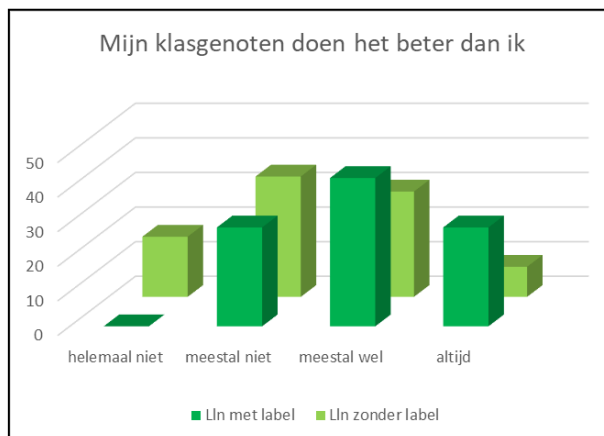
72% van de leerlingen met een label heeft het gevoel dat hun klasgenootjes het meestal of altijd beter doen op school dan zichzelf. Bij de leerlingen zonder label ligt dit percentage op 42%.

Een groot percentage van de leerlingen met een label heeft het gevoel dat ze een toets niet kunnen. 16% antwoordde helemaal niet en 14% meestal niet.

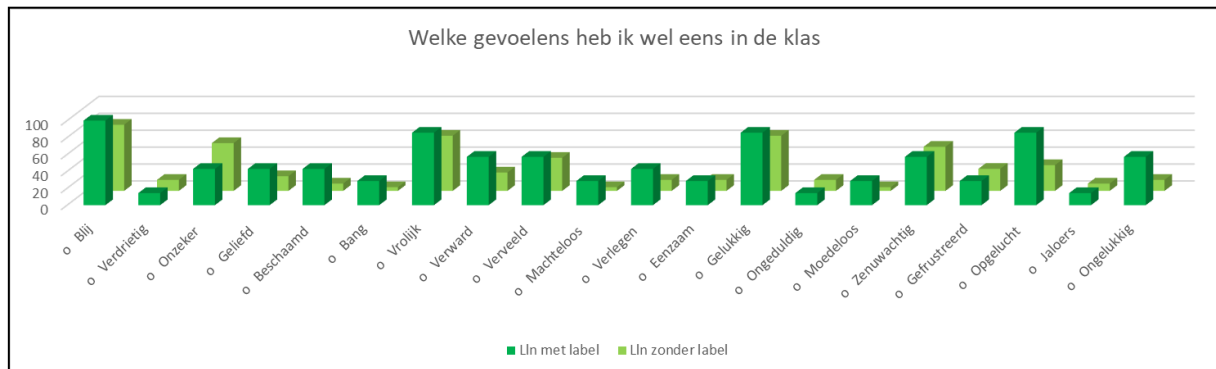
Bij de leerlingen zonder label ligt dat percentage iets lager: 22% antwoordde meestal niet. Van de leerlingen zonder label antwoordde geen van de leerlingen helemaal niet.

Ruim 70% van de leerlingen met een label geeft aan dat het hen soms allemaal teveel is. Maar ook 50% van de leerlingen zonder een label geeft dat aan.

Vooraf wiskunde wordt ervaren als een moeilijk vak. 75% van de leerlingen met label geeft aan dat ze daarbij extra hulp nodig hebben en 67% van de leerlingen zonder label.



Emotioneel



Als we kijken naar de emoties die leerlingen ervaren in de klas, dan zien we dat zowel bij leerlingen met label als deze zonder label de positieve emoties het vaakst voorkomen.

Meer dan de helft van de leerlingen zonder label voelt zich wel eens onzeker. Bij leerlingen met een label ligt dat percentage lager, rond de 40%.

Slechts 17% van de leerlingen zonder label voelt zich geliefd. Bij leerlingen met een label is dat 43%.

Maar ook 43% van de leerlingen met een label voelt zich wel eens beschaamd. Slechts 9% van de leerlingen zonder label ervaart die emotie.

Ook bij de emoties bang, verward, machteloos, verlegen en moedeloos zien we grote verschillen. Leerlingen met een label ervaren deze emoties beduidend vaker.

86% van de leerlingen met een label herkent de emotie opgelucht in zichzelf, maar ook 57% geeft toe dat ze wel eens ongelukkig zijn in de klas. Voor leerlingen zonder label liggen deze waarden respectievelijk op 30% en 13%.

Opvallend is ook dat ruim de helft van alle leerlingen wel eens zenuwachtig is in de klas.

Instructie en werkvormen

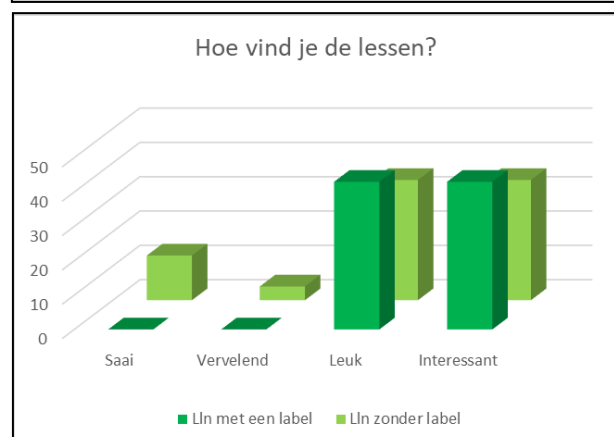
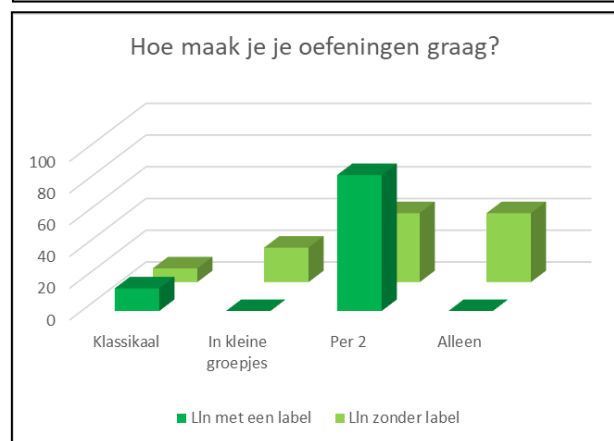
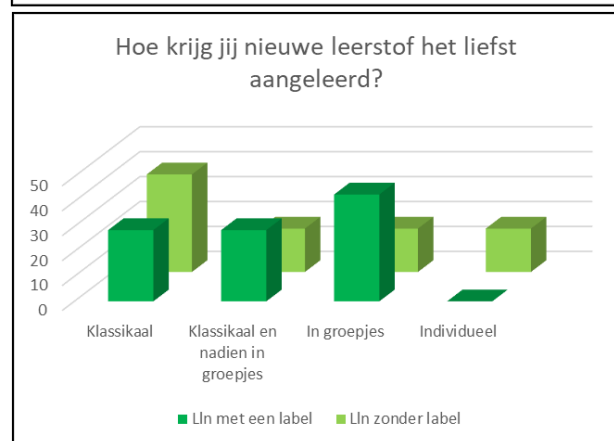
Er is geen significant verschil als het gaat om begrijpen. Ruim 70% van de leerlingen met label en de leerlingen zonder label willen graag nog extra uitleg na de klassikale instructie.

Leerlingen met een label krijgen minder graag nieuwe leerstof klassikaal aangeboden. Het grootste deel van hen werkt liever in groepjes. Leerlingen zonder label kiezen toch eerder voor de klassikale lesvormen.

86% van de leerlingen met een label verkiezen werken per 2 om oefeningen te maken. Leerlingen zonder label kiezen eerder voor in duo of zelfs individueel werken. Klassikaal en in kleine groepjes werken scoren bij beide groepen beduidend lager.

De meeste leerlingen geven aan dat ze de lessen leuk of interessant vinden. Bij de leerlingen zonder label geeft 13% aan dat ze de lessen saai vinden. 1 leerling noemt de lessen “ontressant”, wat zoveel als saai en interessant tegelijk betekent.

Leerlingen willen graag meer bewegingstussendoortjes, zoals spelletjes of Just dance. Ze verwachten ook dat de lessen grappiger worden gegeven door de leerkrachten om het leuker te maken.



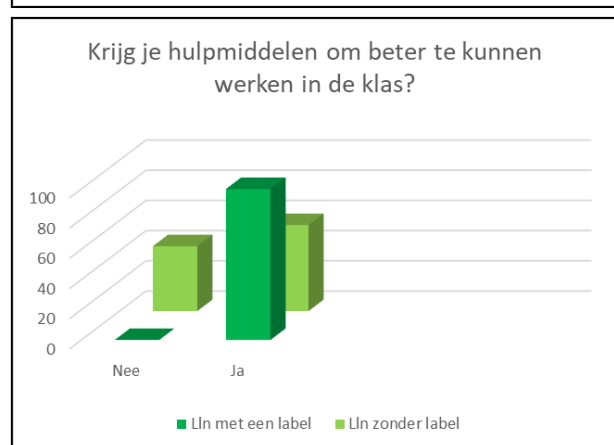
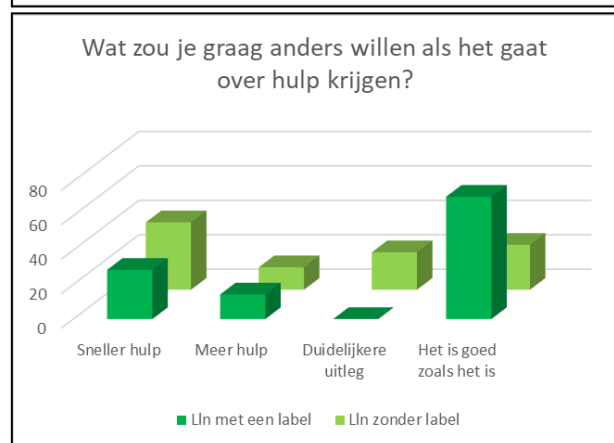
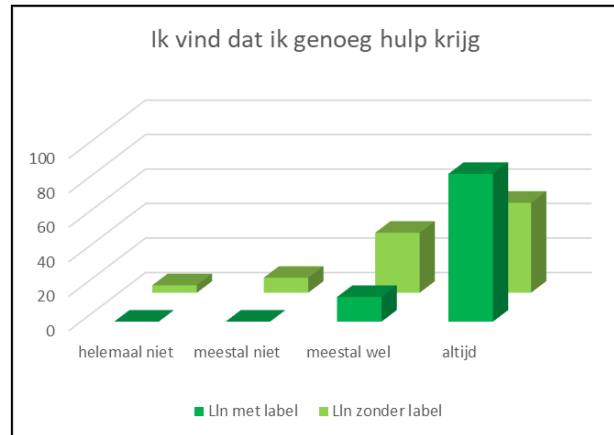
Hulp en hulpmiddelen

Alle leerlingen met een label vinden dat ze altijd of meestal genoeg hulp aangeboden krijgen. Bij de leerlingen zonder label is dat in totaal slechts 80%.

40% van de leerlingen zonder label heeft het gevoel niet snel genoeg geholpen te worden. Bij leerlingen met een label is dat 29%. Terwijl 71% van de leerlingen met label tevreden is over de geboden hulp, is dat bij de leerlingen zonder label slechts 26%.

Alle leerlingen met label krijgen hulpmiddelen aangeboden in de klas, waarbij dat slechts iets meer dan de helft (53%) is bij leerlingen zonder label.

Op de vraag welke hulpmiddelen leerlingen nog graag zouden hebben, komen 2 antwoorden vaak terug: de hoofdtelefoon en een computer of laptop. Eén leerling haalt aan dat een hoofdtelefoon met rustgevende muziek voor hem een oplossing zou zijn.



Gedrag in de klas

Van alle ondervraagde leerlingen geeft ruim de helft aan dat ze zich soms vervelen in de klas. Bij de leerlingen met een label zegt 28% dat dat gebeurt als ze moeilijke oefeningen moeten maken.

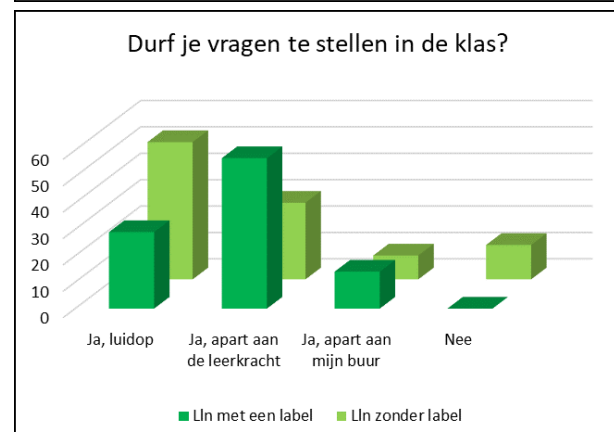
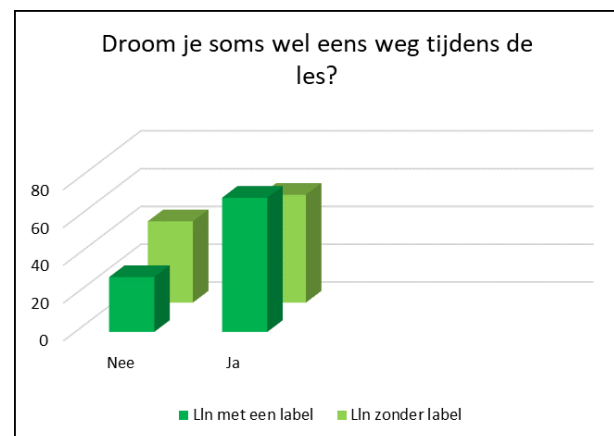
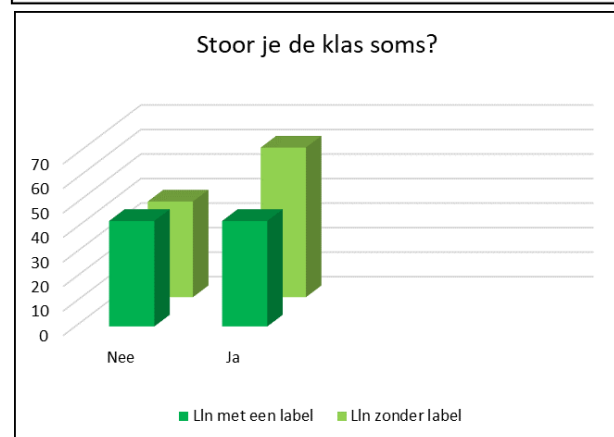
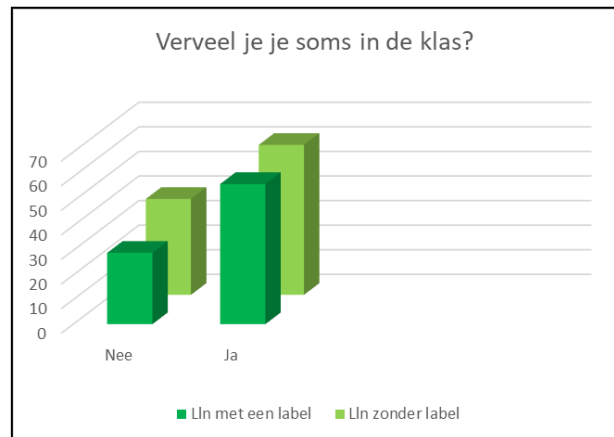
Bij de leerlingen zonder label zegt 30% dat dat komt omdat ze klaar zijn met hun taken en moeten wachten. 3 leerlingen gaven aan zich enkel te vervelen bij wiskunde.

Het merendeel van de leerlingen met en zonder label zegt dat ze praten als ze zich vervelen, anderen geven toe dat ze beginnen te prutsen. 1 leerling zonder label zegt dat hij zich irritant begint te gedragen en graag dingen wil kapot maken.

De helft van de leerlingen met label zegt de klas wel eens te storen. Bij de leerlingen zonder label is dit 61%. Als reden wordt voornamelijk opgegeven dat de leerlingen zich vervelen en dan beginnen te praten.

71% van de leerlingen met een label droomt wel eens weg tijdens de les. Bij de leerlingen zonder label is dat net iets meer dan de helft (53%). Favoriete onderwerpen om over te dromen zijn liefjes, voetbal en televisieseries.

Slechts 29% van de leerlingen met een label durft hardop een vraag te stellen in de klas. Zij doen dit liever aan de leerkracht apart of aan hun buur. 13% van de leerlingen zonder label durft geen vragen te stellen in de klas.



Wat willen de leerlingen

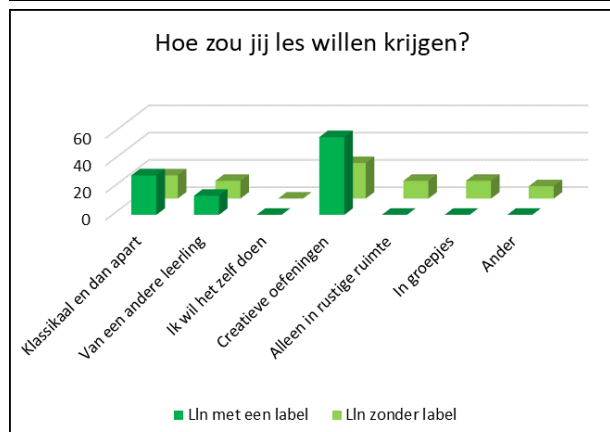
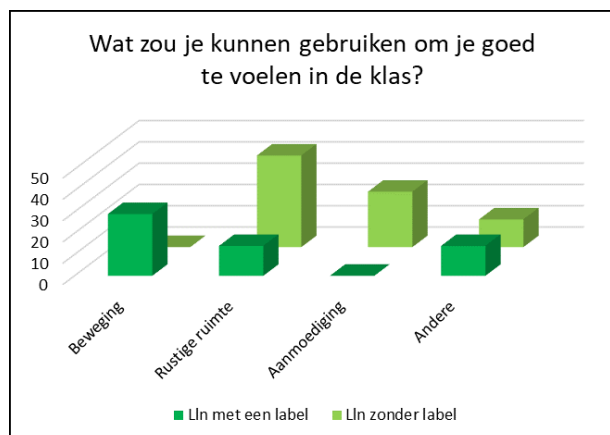
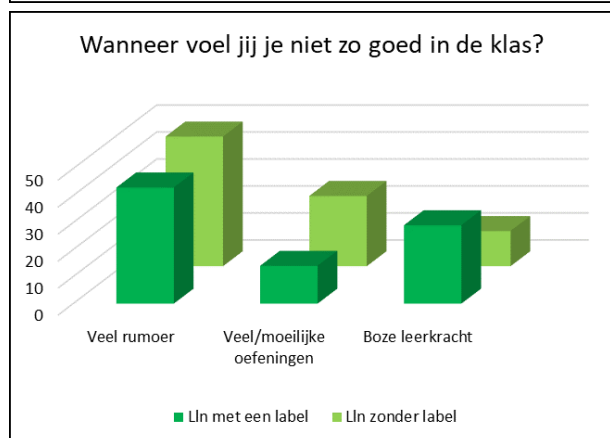
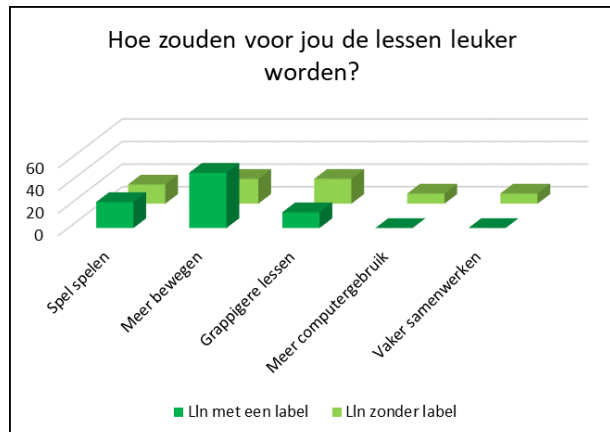
Op deze open vraag kwamen verschillende antwoorden. Leerlingen met een label gaven vooral als antwoord dat ze vaker willen kunnen bewegen in de klas. Leerlingen zonder label willen vooral meer bewegen en dat de lessen grappiger of leuker worden gemaakt.

Zowel bij leerlingen met een label als leerlingen zonder label wordt een rumoerige klas aangehaald als onaangenaam (resp. 43% en 48%).

29% van de leerlingen met een label geeft aan dat ze zich niet goed voelen als de leerkracht roept, ook al is dat tegen een andere leerling.

Om zich goed te voelen in de klas willen leerlingen met een label vooral meer kans tot beweging tijdens de les. Leerlingen zonder label willen een rustige plaats in de klas of daarbuiten en vragen meer aanmoediging. Andere dingen die werden opgenoemd zijn vrij op de computer spelen, minder oefeningen maken en een stressbal.

Zowel leerlingen met een label als zonder kiezen liefst voor uitdagende oefeningen die niet in een boek staan en waarbij ze creatief moeten zijn om deze op te lossen. Iets meer leerlingen met een label willen toch graag eerst een klassikale instructie. Geen enkele leerling wil zonder de leerkracht proberen.



Globale analyse van de gegevens

De onderzoeksgegevens toonden globaal gezien dat er weinig of slechts kleine verschillen te meten zijn tussen leerlingen met een label en deze zonder label en hun welbevinden in de klas en op school.

Er zijn iets meer leerlingen met een label die niet zo graag naar school komen, maar alle leerlingen geven aan dat ze meestal wel graag in de klas zijn.

Vooraf de leerlingen met een label vinden dat de leerkracht de leerstof goed uitlegt, dat deze controleert of ze de leerstof wel begrepen hebben en dat ze steeds precies weten wat ze moeten doen. Leerlingen zonder label ervaren iets minder ondersteuning op dit vlak.

De leerkracht moedigt de leerlingen in voldoende mate aan en vertelt hen dat ze het wel kunnen. Vooral leerlingen zonder label zouden graag nog wat meer aanmoediging zien om beter te presteren. De meeste leerlingen geven aan dat de leerkracht hen kent en weet wat ze kunnen. Toch hebben niet alle leerlingen het gevoel dat ze over alles kunnen praten met hun leerkracht.

Hoewel bijna alle leerlingen aangeven dat ze goed opletten tijdens de lessen, geeft een groot deel ook toe dat ze zich soms vervelen en de klas storen door te praten. Er is weinig of geen verschil te merken op dat vlak tussen leerlingen met of zonder label.

Leerlingen met een label twijfelen wel eerder aan hun kunnen ten opzichte van leerlingen zonder label. Ze geven vaker aan dat hun klasgenoten het beter doen dan zichzelf. Bovendien ervaren ze meer angst dat ze toetsen niet kunnen en hebben ze vaker het gevoel alsof het hen allemaal teveel is.

Bijna alle leerlingen ervaren positieve emoties in de klas zoals gelukkig, vrolijk of blij zijn. Leerlingen met een label voelen zich vaker beschaamd, bang, verward, verlegen, eenzaam, moedeloos en ongelukkig. Ze voelen zich ook vaker geliefd en opgelucht. Ruim de helft van alle leerlingen is wel eens zenuwachtig in de klas.

Zowel leerlingen met een label als zonder een label, willen regelmatig nog een aparte instructie van de leerkracht na een klassikale instructie. Wel krijgen leerlingen met een label liever in kleinere groepen les en werken ze liever samen dan dat ze oefeningen alleen moeten maken.

Leerlingen met een label zijn voornamelijk tevreden over de hulp die ze krijgen en de hulpmiddelen die ze aangereikt hebben gekregen. Leerlingen zonder label willen graag toch ook een hoofdtelefoon of rustige ruimte om te kunnen werken.

Ruim de helft van alle leerlingen verveelt zich soms in de klas en stoort de klas dan door te praten of droomt weg. Er is geen duidelijk verschil tussen leerlingen met een label en leerlingen zonder een label.

Veel minder leerlingen met een label durven luidop vragen te stellen in de klas. Ze durven dit wel apart aan de leerkracht of aan hun buur.

Leerlingen met een label geven aan dat ze vaker willen bewegen, een spel willen spelen of een rustige ruimte willen in de klas. Ze voelen zich minder goed bij veel lawaai of als de leerkracht boos is. Bovendien willen ze ook graag uitgedaagd worden met creatieve oefeningen die niet gewoon uit het handboek komen.

Besluit

Besluitvorming

Op de vraag hoe het gaat met het welbevinden van de leerlingen met een label in de klas, tonen de resultaten aan dat het vrij goed gaat met deze leerlingen ten opzichte van leerlingen zonder label. Er zijn over de hele enquête weinig grote verschillen te merken tussen leerlingen met of zonder label.

Dit onderzoek is slechts uitgevoerd op kleine schaal en beide betrokken scholen hebben een ervaringsgerichte manier van werken. Deze resultaten zeggen niets over het welbevinden van leerlingen waar ervaringsgericht werken niet wordt toegepast. Bovendien moet genuanceerd worden dat dit een momentopname is en de leerlingen zelf kiezen of ze eerlijk antwoorden.

Toch zijn er enkele resultaten die wel in het oog springen en afwijken van de verwachtingen of deze net bekrachtigen.

Hoewel het niet de bedoeling is om leerlingen zonder label specifiek te bekijken, zien we dat deze leerlingen zich iets minder ondersteund voelen in de klas dan leerlingen met een label. Ze geven vooral aan dat de leerkracht minder praat over hun prestaties op school dan dat leerlingen met een label dit ervaren. Bovendien wensen ze meer hulpmiddelen zoals een hoofdtelefoon of een rustige ruimte. Het valt ook op dat zij zich minder geliefd voelen in de klas dan leerlingen met een label. Hieruit kan ik concluderen dat leerlingen zonder label het gevoel hebben dat de leerkrachten niet altijd evenveel tijd hebben om hen te begeleiden.

De resultaten van leerlingen met een label tonen aan dat zij het gevoel hebben voldoende ondersteund te worden door de leerkrachten en over voldoende didactische hulpmiddelen te beschikken om goed te presteren. Ik kan besluiten dat de scholen de leerlingen voldoende opvolgen, ontwikkelings- en onderwijskansen bieden en ze gericht werken binnen het zorgcontinuüm om deze leerlingen te ondersteunen.

Toch zien we dat zij zich vaker beschaamd, bang, verward, verlegen, eenzaam, moedeloos en ongelukkig voelen en dat ze minder geneigd zijn openlijk vragen te stellen in de klas. Hieruit kunnen we afleiden dat hun welbevinden nog verbeterd kan worden.

Tenslotte zien we dat alle leerlingen zich soms vervelen in de klas, ofwel doordat ze andere dingen interessanter vinden dan de leerstof, ofwel omdat ze reeds klaar zijn met de taken die ze moeten uitvoeren. Ook blijkt wiskunde het vak waarmee de meeste leerlingen moeite hebben. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de leerstof mogelijk niet altijd aansluit bij de leefwereld van de leerlingen of dat deze zich niet bevindt op de zone van de naaste ontwikkeling.

Suggesties

Na het beschouwen van de gegevens, kan ik ook teruggrijpen naar de hoofdvraag: Hoe kan men het welbevinden van leerlingen met een label in de klas verhogen? Ik haal verschillende mogelijkheden aan om het welbevinden van deze leerlingen te verhogen.

Alle leerlingen hebben nood aan positieve bekrachtiging en motivatie, maar vooral leerlingen met een label mogen niet vergeten worden om op een positieve manier beloond te worden voor hun harde werken. Hun prestaties zijn misschien minder dan die van een ander, hun inspanning is dat vaak niet. Leerlingen met een label die aangemoedigd en gemotiveerd worden, die door een leerkracht verteld worden wat ze wél kunnen, zullen minder snel beangstigende of negatieve emoties ervaren. Hun zelfbeeld wordt beter en dat verhoogt het welbevinden.

Leerkrachten kunnen op verschillende manieren positief bekrachtigen. Dat kan al door een regelmatige schouderklop of complimentje. Maar er bestaan ook verschillende methodes om toe te passen tijdens de lessen. Als men het complimentje op papier zet, dan blijft het ook langer zichtbaar voor de leerling. Ook een successlinger is een methode die kan worden toegepast. Begin met kleine overwinningen te registreren, zodat de leerling snel succeservaringen heeft. Elk succes wordt op een vlaggetje gezet dat kan worden opgehangen in de klas. Leerlingen kunnen er vol trots naar terug kijken en de klas wordt steeds meer aangekleed.

Een ervaringsgerichte leerkrachtstijl zou helpen om het welbevinden en betrokkenheid te verhogen bij leerlingen. Een leerkracht die in staat is zich in zijn leerlingen te verplaatsen en te begrijpen wat er zich in de leerling afspeelt, begrijpt ook hoe hij het welbevinden van de leerling kan verhogen. Een goede relatie met de leerlingen is de basis. Leerkrachten die aangeven dat ze de leerling willen leren kennen, geven erkenning aan die leerling en kunnen zich inleven op affectief, cognitief en conatief vlak. Zo worden leerlingen met een label niet vereenzelvigd met hun stoornis, maar wordt actief samen gezocht naar kansen om te leren.

Leerkrachten kunnen hun leerlingen beter leren kennen door simpele vragenspelletjes of gewoon door kleine gesprekjes tussendoor. Dat maakt het gemakkelijker om zich in de leefwereld van de leerlingen te verplaatsen. Op deze manier wordt het ook gemakkelijker om leerstof aan te bieden die aansluit bij de leefwereld van de kinderen.

Ook een positief en veilig klasklimaat kan het welbevinden verhogen. Een rustige en ontspannen werksfeer wordt door alle leerlingen positief onthaald. Eventueel is een rustige ruimte - dat kan een hoekje zijn in de klas of een aparte ruimte - voor leerlingen die even nood hebben aan op zichzelf zijn een goed initiatief. Zowel leerlingen met een label als zonder hebben misschien wel eens een rustmoment nodig.

Leerkrachten kunnen terugvallen op verschillende methodes om de sfeer in de klas te verhogen, zoals een kwaliteitspel of groepsspelen waarbij aan teambuilding wordt gedaan. Dat hoeft niet enkel tussen de leerlingen onderling te zijn, maar ook de relatie tussen leerkracht en leerling kan worden verbeterd.

Leerlingen met een label gaven nog meer aan dat ze nood hebben aan ontspanning tussendoor. De aandachtsspanne van een 12-jarige ligt gemiddeld rond de 25 minuten. Tussendoortjes, vooral bewegingstussendoortjes, kunnen hier een uitkomst bieden. Maar ook activerende werkvormen zoals projectwerk of spelvormen kunnen worden ingeschakeld om langere tijd met eenzelfde taak bezig te zijn. Door regelmatig te wisselen van werkvorm blijft de aandacht langer vastgehouden.

Werken met (individuele) contracten geeft leerlingen een kans op hun eigen niveau te werken. De verschillende leergebieden komen aan bod en leerlingen gaan zelfstandig aan de slag. Leerlingen leren autonoom te werken en zich aan gemaakte afspraken te houden. Voor leerlingen met een label kan deze manier van werken zowel een uitdaging als een rustpunt zijn. Bij het plannen en het leren zelfstandig werken kan de leerkracht ondersteuning bieden als dat nodig is. De leerlingen krijgen de kans individueel vragen te stellen, waardoor ze minder aan zichzelf twijfelen. Ook voor leerlingen zonder label biedt deze werkvorm een uitkomst, omdat de kans dat ze zich zullen vervelen kleiner wordt.

Differentiëren is een hoofdvoorwaarde om alle leerlingen betrokken te houden. De individuele verschillen van leerlingen erkennen en ermee aan de slag gaan, zorgt voor een rijk klimaat waarin alle leerlingen optimaal functioneren. Er kan gedifferentieerd worden op verschillende manieren: op tempo, op niveau, op leerstijl van de leerling, op interesse en op begeleidingsbehoefte.

**Kinderen krijgen
gelijke kansen als ze
ongelijk onderwijs
kunnen genieten.**

Sanja Nikolic

**OM
DENKEN**

Persoonlijke visie

Ik koos dit thema voor mijn eindwerk omdat ik geloofde dat er soms nog teveel wordt gekeken naar het label en niet naar de onderwijsbehoefte van de leerling zelf. Ik ben tot de conclusie gekomen dat er wel degelijk wordt ingezet op de ondersteuning van leerlingen die dat nodig hebben en dat leerkrachten hard inzetten op differentiatie.

Toch merkte ik zowel in gesprekken met leerkrachten en leerlingen en uit de resultaten van de enquête, dat de leerkrachten er niet altijd in slagen om voldoende tijd te spenderen aan de moeilijkheden die leerlingen ervaren. Naar mijns inziens is dat niet omdat de leerkrachten niet proberen, wel omdat ze handen te kort komen om overal evenwaardig te kunnen optreden.

Verschillende leerkrachten gaven aan dat ze graag altijd met twee voor de klas zouden willen staan. Zo zou er meer tijd vrijkomen om alle leerlingen te ondersteunen. Dit is natuurlijk een scenario dat door hogere instanties moet worden beslist en is nu (nog) niet aan de orde.

Voor mezelf neem ik mee dat ik wil inzetten op differentiatie en een ervaringsgerichte leerkrachtstijl wil gebruiken in de toekomst. Mijn eigen enthousiasme en levensvreugde wil ik uitstralen naar de kinderen toe. Zo kan ik alle leerlingen betrokken houden bij de lesgebeuren en het welbevinden van alle leerlingen verhogen.



Bibliografie

- Basiscompetenties van de leraren.* (sd). Opgeroepen op 03 11, 2016, van Onderwijs en Vorming: <http://www.ond.vlaanderen.be/>
- Breesch, G. (sd). *Welbevinden van de leerling : Vragenlijst.* Opgeroepen op 03 2016, van Klascement: <http://www.klascement.be/>
- Deleu, A., Dossche, S., & Wante, D. (2015). *Puzzelen aan een uitdagende leeromgeving.* Mechelen: Plantyn nv. Opgeroepen op 03 19, 2016
- Gelaagdheid in Differentiatie. (sd). *Gelaagdheid in differentiatie.* Opgehaald van Differentiatie in het onderwijs: <http://www.differentiatieinonderwijs.be>
- JKP. (2015). *Welbevinden.* Opgehaald van Vlaams Jeugd- en Kinderrechtenbeleidsplan: <http://www.jkp.vlaanderen/16plus/index.html>
- Kinderrechtencommissariaat. (1989). *Verdrag inzake de Rechten van het Kind Aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 20 november 1989.* Opgehaald van Kinderrechtencommissariaat: https://www.kinderrechtencommissariaat.be/sites/default/files/bestanden/kinderrechtenverdrag_officiële_nederlandse_vertaling.pdf
- Kinderrechtencommissariaat. (2012). *Advies, Het Kinderrechtencommissariaat wil meer rechten voor kinderen met een label.* Opgehaald van Vlaamse overheidToon navigatie menu: <https://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/in-proef-druk>
- Laevers, F. (204-2005). Ervaringsgericht Onderwijs als antwoord. *EE-m@gazine*, 1/3.
- Laevers, F., & Heylen, L. (2015). *Een procesgericht aanpak voor 6-12 jarigen in de basisschool.* Leuven: CEGO Publishers NV.
- Lerarenopleiding Thomas More (Mechelen) . (2016). *Welbevinden.* Opgehaald van Eerste hulp voor starters: <http://eerstehulpvoorstarters.weebly.com/welbevinden.html>
- Maré, T. D. (2018, 04 20). *Vlaamse regering bereikt akkoord over bijstellingen voor M-decreet.* Opgehaald van VRT NWS: <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2018/04/20/vlaamse-regering-bereikt-akkoord-over-bijstellingen-voor-m-decreet/>
- Onderwijs Vlaanderen. (2017). *M-Decreet.* Opgehaald van Onderwijs Vlaanderen: <http://onderwijs.vlaanderen.be/nl/grote-lijnen-van-het-m-decreet#Zorgcontinuum>

Prodia. (sd). *Zorgcontinuüm*. Opgehaald van Prodia - mee(r) met diagnostiek:
<http://prodiagnostiek.be/>

SB Hoedjes van Papier. (sd). *SB Hoedjes van Papier - schoolvisie*. Opgehaald van Stedelijk Onderwijs: <https://www.stedelijkonderwijs.be/hoedjesvanpapier/visie-en-aanpak-24>

SchoolPortaal.be. (sd). *Het ervaringsgericht onderwijs*. Opgehaald van SchoolPortaal.be:
<http://schoolportaal.be/een-school-kiezen/het-ervaringsgericht-onderwijs/>

Siccard, A. (2018, 04 24). *Nieuw decreet leerlingenbegeleiding: wat verandert er?*
Opgehaald van Klasse: <https://www.klasse.be/132832/2018-nieuw-decreet-leerlingenbegeleiding-clb/>

Vaneechoutte, A. (2015). Zoek het probleem achter het etiket. *Klasse*. Opgehaald van
<https://www.klasse.be/1246/zoek-het-probleem-achter-het-etiket/>

VB De Zonnebloem. (sd). *De Zonnebloem, een school waar pit in zit* Opgehaald van
Gemengde Vrije Basisschool De Zonnebloem: <http://www.zonnebloemantwerpen.be/>

vzw, V. (sd). *Klascement*. Opgeroepen op 10 03, 2016, van www.klascement.net

Bijlagen

Bijlage 1: Meetinstrument welbevinden

Peiling welbevinden in de klas

Ik ben een jongen meisje
Ik ben geboren in (geboortejaar) _____
Ik zit in het 4^{de} 5^{de} 6^{de} leerjaar
Mijn school heet _____

Omcirkel het juiste cijfer

1: helemaal niet 2: meestal niet 3: meestal wel 4: altijd

Op school

Ik kom graag naar school.	1	2	3	4
Ik voel mij goed op school.	1	2	3	4
Er zijn duidelijke regels op school, zodat ik weet wat mag of niet mag.	1	2	3	4
Ik voel me alleen op school.	1	2	3	4
Ik word gepest op school.	1	2	3	4
Ik heb vrienden op school.	1	2	3	4

Op de speelplaats

Ik speel graag op de speelplaats.	1	2	3	4
Er wordt vaak ruzie gemaakt of gevochten op de speelplaats.	1	2	3	4
Ik vind dat er voldoende plaats is om te spelen op de speelplaats.	1	2	3	4

In de klas

Ik zit graag in de klas.	1	2	3	4
Ik ken de klasregels.	1	2	3	4
Ik vind de klasregels eerlijk.	1	2	3	4
Ik vind wat ik op school leer boeiend en interessant.	1	2	3	4
Er is veel afwisseling in de les.	1	2	3	4

De leerkracht

De leerkracht is vriendelijk tegen de leerlingen.	1	2	3	4
De leerkracht behandelt iedereen gelijk in de klas.	1	2	3	4
De leerkracht geeft op een goede en leuke manier les.	1	2	3	4
Als de leerkracht les geeft, is het rustig in de klas.	1	2	3	4
De leerkracht let erop dat de kinderen zich aan de afspraken houden.	1	2	3	4
De leerkracht zorgt dat er niet gepest of uitgelachen wordt	1	2	3	4
De leerkracht luistert naar de leerlingen als er iets gebeurd is.	1	2	3	4
De leerkracht vraagt naar de mening van de kinderen.	1	2	3	4
De leerkracht zegt dat het niet erg is om fouten te maken.	1	2	3	4
De leerkracht legt de leerstof goed uit.	1	2	3	4
De leerkracht controleert of we alles begrijpen.	1	2	3	4
We mogen elkaar iets uitleggen.	1	2	3	4
De leerkracht legt duidelijk uit wat we moeten doen.	1	2	3	4
De leerkracht geeft ons tips als iets niet lukt.	1	2	3	4
De leerkracht praat met ons over hoe we het doen op school.	1	2	3	4

Ik en de leerkracht

De leerkracht zegt me wanneer ik mijn best doe.	1	2	3	4
De leerkracht helpt me zelf werk te plannen.	1	2	3	4
De leerkracht zegt dat ik alles kan als ik maar probeer.	1	2	3	4
De leerkracht vertelt me dat ik moet laten zien wat ik kan.	1	2	3	4
De leerkracht let op hoe ik me voel.	1	2	3	4
De leerkracht weet wat ik kan en gelooft in mij.	1	2	3	4
De leerkracht daagt me uit om beter te werken.	1	2	3	4
De leerkracht heeft tijd om iets uit te leggen als ik het vraag.	1	2	3	4
De leerkracht vraagt waar ik goed in ben.	1	2	3	4
De leerkracht weet wat ik leuk vind in de klas.	1	2	3	4
De leerkracht vraagt wat ik moeilijk vind.	1	2	3	4

De leerkracht weet wat ik moeilijk vind.	1	2	3	4
Ik kan met mijn leerkracht praten over alles.	1	2	3	4

Ikzelf

Ik let goed op tijdens de lessen.	1	2	3	4
Ik kan tijdens de lessen goed volgen.	1	2	3	4
Ik babbel tijdens de lessen wanneer het niet mag.	1	2	3	4
Ik zit in de les te dromen.	1	2	3	4
Mijn klasgenoten doen het beter dan ik.	1	2	3	4
Ik werk trager dan de anderen van mijn klas.	1	2	3	4
Als ik een toets moet maken, dan heb ik het gevoel dat ik het wel kan.	1	2	3	4
Ik kan goed leren.	1	2	3	4
Ik maak graag huiswerk.	1	2	3	4
Ik heb genoeg hulpmiddelen om me te helpen bij oefeningen (bv. tafelkaart, hoofdtelefoon,...)	1	2	3	4
Ik heb soms het gevoel dat het allemaal teveel is.	1	2	3	4
Ik krijg extra hulp van andere leerkrachten (zorgjuf, logopediste,...)	1	2	3	4
Ik vind dat ik genoeg hulp krijg.	1	2	3	4

Ikzelf in de klas

Duid alle gevoelens aan die je wel eens voelt in de klas.

- | | | | |
|----------------------------------|----------------------------------|----------------------------------|------------------------------------|
| ☐ Blij | ☐ Bang | ☐ Verlegen | ☐ Zenuwachtig |
| ☐ Verdrietig | ☐ Vrolijk | ☐ Eenzaam | ☐ Gefrustreerd |
| ☐ Onzeker | ☐ Verward | ☐ Gelukkig | ☐ Opgelucht |
| ☐ Geliefd | ☐ Verveeld | ☐ Ongeduldig | ☐ Jaloers |
| ☐ Beschaamd | ☐ Machteloos | ☐ Moedeloos | ☐ Ongelukkig |

In welke vakken ben je een topper?

Bij welke vakken heb je hulp nodig?

Begrijp je wat de leerkracht voor de hele klas uitlegt?

- ☐ Ja, ik begrijp alles en kan mijn oefeningen dan ook alleen maken.
- ☐ Ja, ik begrijp alles maar tijdens de oefeningen heb ik soms toch nog uitleg nodig.
- ☐ Nee, ik begrijp niet alles. De klassikale uitleg gaat te snel voor mij. Ik zou na de klassikale uitleg graag in een kleine groep of apart nog uitleg krijgen.

Hoe krijg jij nieuwe leerstof het liefst aangeleerd?

- ☐ Klassikaal door de leerkracht (met heel de klas samen).
- ☐ klassikaal en daarna nog een keer in kleine groepjes (6 leerlingen).
- ☐ In kleine groepjes.
- ☐ Individueel (alleen).

Hoe maak je je oefeningen graag?

- ☐ Klassikaal
- ☐ In kleine groepjes
- ☐ Per 2
- ☐ Alleen (zelfstandig)

Krijg je genoeg hulp bij het maken van de oefeningen? Ja Nee

Van wie krijg je hulp?

Van wie zou je graag hulp krijgen?

- ☐ Van mijn leerkracht
- ☐ Van een extra leerkracht zoals de zorgjuf/meester
- ☐ Van een andere leerling
- ☐ Ik zou het graag zelf opzoeken in mijn boek

Durf je vragen te stellen in de klas? Ja Nee

Ik doe dit:

- ☐ luidop voor iedereen.
- ☐ apart aan de leerkracht.
- ☐ apart aan mijn buur.

Wat zou je graag anders willen als het gaat over hulp krijgen? (bv. sneller hulp krijgen,...)

Krijg je hulpmiddelen om beter te kunnen werken in de klas? Ja Nee

Welke hulpmiddelen gebruik je al? (bv. tafelkaart, hoofdtelefoon,...)

Welk hulpmiddel zou je heel graag nog hebben?

Vind je dat je leerkracht jou genoeg motiveert, aanmoedigt, ... ? Ja Nee

Hoe doet de leerkracht dat dan?

Hoe zou je willen dat de leerkracht dat anders doet?

Verveel je je soms in de klas? Ja Nee

Wanneer verveel je je?

Hoe komt het dat je je verveelt?

Wat doe je als je je verveelt?

Stoor je de klas soms? Ja Nee

Wat doe je dan?

Hoe komt het dat je de klas stoort?

Denk en doe je actief mee in de klas? Ja Nee

Op welke manier denk en doe je actief mee?

Droom je soms wel eens weg tijdens de les? Ja Nee

Waarover droom je dan?

Hoe komt het dat je wegdroomt?

Hoe vind je de lessen? (leuk, interessant, saai, ...)

Hoe zouden voor jou de lessen leuker worden?

Wanneer voel jij je niet zo goed in de klas? (bv. als het lawaai is, heel veel oefeningen op een blad,...). Noem alles op.

Wat zou je kunnen gebruiken om je goed te voelen in de klas? (bv. een rustige ruimte, iemand die je aanmoedigt, ...)

Wat zou je veranderen in de klas zodat je je beter zou voelen? (bv. hoe de banken staan, wat er aan de muren hangt,...)

Stel je voor: JIJ mag kiezen. Hoe zou jij les willen krijgen?

- De leerkracht legt alles uit, daarna zou ik graag in een kleine groep nog wat extra uitleg krijgen.
- Ik krijg graag uitleg van een andere leerling.
- Ik heb geen uitleg nodig van de leerkracht, ik wil zelf mijn oefeningen doen.
- Ik wil graag uitdagende oefeningen die niet in een boek staan en waarbij ik creatief moet zijn.
- Ik wil meer zelfstandig werken aan oefeningen in een aparte ruimte waar het rustig is.
- Ik wil werken in groepjes.
- Ik heb nog een ander idee:

Bijlage 2: gegevensanalyse

	label	jongen/meisje	geboren	leerjaar	Ik kom graag naar school.	Ik voel mij goed op school.	Er zijn duidelijke regels op school, zodat ik weet wat mag	Ik voel me alleen op school.	Ik word gepest op school.	Ik heb vrienden op school.	Ik speel graag op de speelplaats.	Er wordt vaak ruzie gemaakt of gevochten op de	Ik vind dat er voldoende plaats is om te spelen op de	Ik zit graag in de klas.	Ik ken de klasregels.	Ik vind de klasregels eerlijk.	Ik vind wat ik op school leer boeiend en interessant.	Er is veel afwisseling in de les.	De leerkracht is vriendelijk tegen de leerlingen.	De leerkracht behandelt iedereen gelijk in de klas.	De leerkracht geeft op een goede en leuke manier les.	Als de leerkracht les geeft, is het rustig in de klas.	De leerkracht let erop dat de kinderen zich aan de	De leerkracht zorgt dat er niet gepest of uitgelachen	De leerkracht luistert naar de leerlingen als er iets
1	X	2	2006	6	4	4	4	1	1	4	4	2	4	3	4	4	3	3	4	4	3	3	3	4	4
2	X	2	2006	5	2	3	4	3	2	3	3	2	4	4	4	4	3	2	4	4	4	2	4	4	4
3		2	2007	5	3	3	4	1	2	4	3	2		4	4	3	3	3	4	4	4	3	3	4	3
4	X	1	2007	5	4	3	4	1	1	4	4	3	4						3	4	3		4	4	3
5	X	1	2007	5	4	3	4	1	2	4	4	2	4	3	3	3	3	3	3	3	4	3	3	4	2
6	X	1	2007	5	4	3	4	1	1	4	4	3	4	4	4	3	3	3	3	3	4	4	4	4	4
7		1	2007	5	3	3	4	1	1	4	3	3	3	3	4	3	4	2	4	3	3	2	3	3	4
8		1	2007	5	4	4	4	1	1	4	4	2	4	4	1	1	4	3	4	4	4	3	4	4	4
9		2	2007	5	3	4	4	1	1	4	3	2	2	3	4	4	3	3	4	4	2	3	3	3	2
10		2	2006	6	4	3	4	1	1	4	3	2	4	3	4	3	3	4	3	3	3	2	3	3	3
11		2	2006	6	3	4	4	1	1	4	3	2	4	3	4	3	4	3	4	4	4	3	4	4	3
12		2	2006	6	3	3	4	1		4	4	2	4	4	4	3	3	2	4	4	3	3	3	4	4
13	X	1	2006	6	3	4	3	1	1	4	4	2	4	4	3	3	3	4	3	3	3	2	4	3	3
14		2	2007	5	4	3	4	1	1	4	4	2	4	4	4	4	4	2	4	4	3	3	4	4	4
15		2	2006	6	3	3	4	1	1	3	3	2	2	3	4	4	4	2	4	4	2	3	4	4	4
16		2	2007	5	3	4	4	1	1	4	4	1	2	3	4	4	4	1	3	2	2	2	4	3	2
17		2	2005	5	3	3	3	1	2	4	4	3	1	3	3	3	3	3	4	1	4	2	3	3	3
18		2	2007	5	3	3	4	2	1	4	4	3	2	3	3	3	4	3	4	4	3	2	4	4	4
19		2	2007	5	2	2	4	2	2	4	3	2	3	1	4	2	2	2	4	3	4	3	3	3	3
20		1	2007	5	3	3	2	3	1	4	4	3	2	3	4	2	4	2	3	2	3	3	3	4	3
21		2	2006	5	3	4	4	1	1	4	4	2	3	3	4	4	3	3	4	4	4	2	4	4	4
22	X	2	2007	5	2	3	3	1	2	4	4	2	3	3	3	3	3	3	4	3	3	3	3	3	3
23		2	2005	6	4	3	2	1	1	4	4	2	1	4	4	4	1	2	3	4	2	2	4	3	4
24		2	2006	5	3	2	4	4	4	3	2	2	4	3	4	4	3	3	3	3	3	3	3	3	4
25		1	2005	6	2	1	3	3	2	2	1	2	1	2	3	3	2	2	3	3	3	2	4	3	4
26	X	2	2006	5	3	3	4	1	1	3	4	2	3	3	4	4	3	2	3	3	3	3	3	4	4
27		1	2006	6	4	4	3	1	1	4	4	2	4	4	3	4	4	3	3	4	4	3	4	4	4
28		1	2006	6	3	3	3	1	1	4	4	2	3	3	2	3	2	3	3	3	3	3	4	3	3
29		1	2007	5	2	2	4	1	1	4	4	2	2	3	4	3	3	2	2	1	3	2	3	4	3
30		2	2005	6	4	3	4	2	2	3	2	3	3	4	4	4	4	3	4	4	4	3	3	3	4

De leerkracht vraagt naar de mening van de kinderen.	3	4	4	4	4	3	3	3	4	3	3	3	3	3	4	3	3	3	3	3	3	2	1	3	4
De leerkracht zegt dat het niet erg is om fouten te	3	3	4	4	3	4	3	4	4	3	4	4	4	4	4	3	4	3	3	2	3	2	4	2	1
De leerkracht legt de leerstof goed uit.	3	4	3	3	3	3	3	3	4	3	3	4	3	3	3	3	4	3	4	3	3	3	3	2	3
De leerkracht controleert of we alles begrijpen.	3	4	4	3	3	4	4	2	3	4	3	4	3	4	1	4	3	3	4	3	3	2	4	3	2
We mogen elkaar iets uitleggen.	3	3	3	4	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	2	4	4	4	4	3	3	2	2	2	3
De leerkracht legt duidelijk uit wat we moeten doen.	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	3	4	4	4	4	4	4	3	3	4	3	4	3
De leerkracht geeft ons tips als iets niet lukt.	2	4	3	2	3	4	4	4	3	3	4	4	3	3	3	3	3	2	3	3	3	2	1	2	2
De leerkracht praat met ons over hoe we het doen op	4	4	4	4	2	4	4	4	4	1	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	2	2	3	3
De leerkracht zegt me wanneer ik mijn best doe.	3	3	2	3	4	3	4	4	2	1	3	2	2	3	1	3	1	2	4	3	3	4	3	2	2
De leerkracht helpt me zelf werk te plannen.	3	4	3	4	3	3	3	3	3	4	4	4	4	4	4	3	3	4	4	3	3	3	2	2	2
De leerkracht zegt dat ik alles kan als ik maar probeer.	3	2	4	3	3	3	4	3	3	2	3	4	3	4	2	3	3	3	4	3	4	2	1		1
De leerkracht vertelt me dat ik moet laten zien wat ik	3	2	3	4	3	4	4	3	4	3	3	3	4	4	4	3	2	4	4	4	3	3	3		3
De leerkracht let op hoe ik me voel.	2	4	4	3	3	4	4	3	4	2	4	3	3	4	3	4	3	4	4	3	3	2	2	3	3
De leerkracht weet wat ik kan en gelooft in mij.	3	4	4	3	3	4	4	3	3		2	4	4	3	2	4	3	3	2	4	4	4	3	2	3
De leerkracht daagt me uit om beter te werken.	4	4	3	4	4	4	4	2	4	3	4	4	4	3	3	3	4	4	4	3	3	2	1	3	3
De leerkracht heeft tijd om iets uit te leggen als ik het	3	4	2	4	3	2	2	2	4	3	2	4	4	4	4	4	3	4	4	4	4	1	1	1	1
De leerkracht vraagt waar ik goed in ben.	4	3	3	4	3	4	4	3	3	4	3	3	3	3	3	3	4	3	3	3	3	2	1	2	1
De leerkracht weet wat ik leuk vind in de klas.	3	4	3	4	3	4	3	4	3	3	3	4	3	3	2	4	4	4	4	3	3	4	1	3	1
De leerkracht vraagt wat ik moeilijk vind.	3	3	1	3	3	2	1	1	2	2	1	1	1	1	2	2	1	1	2	1	3	3	1	2	1
Ik kan met mijn leerkracht praten over alles.	4	4	3	4	4	3	4	1	1	1	1	4	2	1	4	1	4	2	1	3	3	2	3	4	2
Ik let goed op tijdens de lessen.	3	4	3	3	4	4	4	3	3	3	3	3	4	3	3	3	3	3	3	4	3	3	2	1	2
Ik kan tijdens de lessen goed volgen.	2	4	4	4	4	4	2	4	3	2	4	3	4	4	2	3	2	2	2	2	2	4	3	1	2
Ik babbel tijdens de lessen wanneer het niet mag.	3	4	4	4	4	4	4	3	2	4	3	1	3	4	2	2	4	4	4	4	4	3	2	1	1
Ik zit in de les te dromen.	3	3	2	1	2	2	3	2	3	2	4	4	2	4	3	3	2	3	1	3	2	2	2	4	4
Mijn klasgenoten doen het beter dan ik.	2	3	3	2	2	3	4	2	3	2	4	3	2	1	2	3	1	2	1	4	2	2	2	3	4
Ik werk trager dan de anderen van mijn klas.	3	3	3	4	2	3	4	3	3	3	4	4	3	4	2	2	3	2	3	3	3	1	1	3	2
	4	4	3	3	3	3	3	4	3	2	3	3	4	4	3	3	4	3	4	3	3	3	2	1	3
	4	3	3	4	3	3	3	3	3	2	3	3	2	3	2	3	2	2	4	2	2	3	3	1	2
	3	4	3	3	4	3	3	3	3	3	4	3	4	2	3	3	3	2	3	1	3	3	2	1	1
	4	4	4	3	3	3	4	3	4	3	4	4	3	3	3	3	3	4	2	3	4	2	4	1	1

[illegible]

topper			Begrijp je wat de leerkracht voor de hele klas uitlegt? 1 2 3	Hoe krijg jij nieuwe leerstof het liefst aangeleerd? 1 2 3 4	Hoe maak je je oefeningen graag? 1 2 3 4	Krijg je genoeg hulp bij het maken van de oefeningen? Ja nee	Van wie krijg je hulp? Lk 1 zorg 2 extra 3	Van wie zou je graag hulp krijgen? 1 2 3 4	Durf je vragen te stellen in de klas? Ja 1 nee 2	Ik doe dit: 1 2 3	Wat zou je graag anders willen als het gaat over hulp krijgen?	Krijg je hulpmiddelen om beter te kunnen werken in de klas?	Welke hulpmiddelen gebruik je al? (bv. tafelkaart, hoofdstukkaarten)	Welk hulpmiddel zou je heel graag nog hebben?
	hulp nodig													
spelling	wiskunde Frans	2	3	3	1	1	1	1	2			1		
spelling	wiskunde Frans	3	3	3	2	2	2	1	3	Sneller	1	TK HT		Stressbal
spelling WO	wiskunde Frans	2	3	3	1	1	3	1	2	Sneller	1	HT		
spelling LO	wiskunde	2	1	3	1	1	3	1	2	Sneller	1	ZRM TK		
spelling taal	wiskunde	2	2	3	1	2	1	1	1		1	TK		
spelling taal Frans	wiskunde	1	1	1	1	1	1	1	1	Meer uitleg	1	HT		HT
wiskunde Frans	spelling taal	1	1	3	1	1	1	1	2	Minder ZW	2			Laptop
taal Frans	wiskunde	2	4	4	1	1	1	1	2	Sneller	2			
wiskunde	taal	2	3	3	2		3	1	3	Sneller	1	HT		
wiskunde Frans	WO	2	4	2	1	1	1	1	2	Sneller	2			
spelling wiskunde	taal Frans	2	4	4	1	1	1	1	2		1	HT		
spelling taal Frans	wiskunde	1	4	4	1	1	1	1	1		2			
Muvo	spelling taal	2	3	3	1	1	1	1	2		1	Voorleessoftware		
wiskunde	spelling taal	2	4	3	1	1	1	1	1	Sneller				
spelling taal Frans	wiskunde	2	2	3	1	1	3	2	3	Sneller	2			
Frans Muvo	wiskunde	2	1	3	1	1	1	1	2		2			
Frans	wiskunde	2	1	2	1	1	1	1	1	Duidelijker	1	TK		Meer bij wis en taal
taal Frans	wiskunde	3	1	3	1	1	2	2	2	Sneller	1	ZRM TK		
		2	1		1	NIE	4	1	1	Sneller	2			HT
	Frans	2	4	3	1	1	3	3	1	2				
	wiskunde	2	1	1	1	1	1	1	1	Sneller	1	Blokken		
spelling Frans	Muvo	2	2	3	1	1	3	1	2	Rustiger	1	Rustgevende muziek		HT
	wiskunde	2	1	1	1	1	1	1	1	Sneller	1	ZRM HT		
	wiskunde taal	3	2	2	2	1	1	2	1	Rustiger	2	HT		
wiskunde	Frans	2	3	3	2	EM	2	1	1	Duidelijker	2	geen, ik vraag het wel		HT
	wiskunde	2	1	3	1	1	3	1	2	Duidelijker	1	TK		HT
	wiskunde	1	2	2	1	1	1	1	1	met laptop	1	ZRM		Laptop
Frans	wiskunde	1	3	2	1	1	2	1	1	met laptop	2			Laptop
	projecten	2	2	4	1	1	2	1	1	extra zorgjuf	1	HT		
	Muvo	1	1	4	1	1	4	1	1	Rustiger	1	Laptop		Laptop

Vind je dat je leerkracht jou genoeg motiveert, aanmoedigt?	Hoe doet de leerkracht dat dan?	Hoe zou je willen dat de leerkracht dat anders doet?	Verveel je je soms in de klas? Ja 1 nee 2	Wanneer verveel je je?	Hoe komt het dat je je verveelt?	Wat doe je als je je verveelt?	Stoor je de klas soms? Ja 1 nee 2	Wat doe je dan?	Hoe komt het dat je de klas stoort?
1									
2	Zeggen	rustiger	1 alleen	alleen	zagen	1 praten	weet ik niet		
1	Zeggen		2 ZW	alleen	niets	2			
1	Zeggen	samen oef maken	2			2			
1	Zeggen		1 saai	saai	dromen	2			
1	Zeggen		1 bij uitleg	praat teveel	praten	1 praten	ik word afgelen		
1	Zeggen		2			2			
1	goed uitleggen		1 moeilijk	begrijp het niet	prutsen	2			
1	Zeggen		1 ZW	begrijp het niet	prutsen	2			
1	Zeggen		1 moeilijk	saai	dromen	2			
1	Zeggen		1 snel klaar	niets te doen	wachten	1 praten			
1	hoop geven		1 snel klaar		irritant	1 praten			
1	Zeggen		2			1 druk doen	te stil		
1	Zeggen		2			2			
1	Zeggen		2			2			
1	lief zijn								
2		leuker	1		praten	1 praten			
2			1 wiskunde	stil zijn	prutsen	1 praten	vervelen		
1	heel snel	rustiger	1 snel klaar	saai		1			
1	lief zijn		2			2			
1	herkansen	zelf met me praten	1 snel klaar		praten	2			
1	helpen		2			2			
2		rustiger	1 snel klaar	niets te doen	ik wil iets breken	2			
2	dreigen	niet dreigend	2			1 praten			
1	heel snel	rustiger	1 wiskunde	begrijp het niet	luisteren	2			
1	Zeggen		2			1 praten			
1	Zeggen		1 saai		prutsen	1 praten	vervelen		
1	goed uitleggen		1 snel klaar	niets te doen	lezen	2			
1	Zeggen		2			1 praten			

Denk en doe je actief mee in de klas? Ja 1 nee 2	Op welke manier denk en doe je actief mee?	Droom je soms wel eens weg tijdens de les? Ja 1 nee 2	Waarover droom je dan?	Hoe komt het dat je wegdroomt?	Hoe vind je de lessen? (leuk, interessant, saai, ...)	Hoe zouden voor jou de lessen leuker worden?	Wanneer voel jij je niet zo goed in de klas? (bv. als het lawaai is, heel veel oefeningen op een blad,...). Noem alles op.	Wat zou je kunnen gebruiken om je goed te voelen in de klas? (bv. een rustige ruimte, iemand die je aanmoedigt, ...)	Wat zou je veranderen in de klas zodat je je beter zou voelen? (bv. hoe de banken staan, wat er aan de muren hangt,...)	Stel je voor: JIJ mag kiezen. Hoe zou jij les willen krijgen?
1		1	thuis		leuk	spel	lawaai	bewegen	vooraan zitten	1
2		1	niets	wachten op juf	vervelend	bewegen	veel oef	rustige ruimte	bewegen	2
1	meewerken	1	liefje	mooi meisje	interessant	bewegen	ruzie	bewegen		4
		1	TV		interessant					2
1	meewerken	1	liefje		leuk	spel	moeilijke claptop			1
1	meewerken	2			leuk	samenwerken	lawaai	aanmoedigen		4
1	concentreren	2			leuk	meer pauze	lawaai	rustige ruimte		4
1	rekenen	2			ontressant	bewegen	veel oef	minder oef	meer vers	2
1	denken maar zwijg	1	vriendin	saai	leuk	spel	moeilijke cljuf			6
1	meewerken	2			leuk					6
1	opletten	1	dat is geheim	even weg zijn	leuk		bemoeien	aanmoedigen		4
1	meewerken	2			leuk	klassikaal				4
1	meewerken	1	herinnering		leuk	bewegen	veel oef	aanmoedi	klasopstel	4
1		2			leuk	spel	juf roept			7
1		2			leuk	grappiger	lawaai	rusige rui	meer vers	5
1		2			saai	spel	juf roept	aanmoedigen		7
2		2			interessant	meer boeken	lawaai	rustige rui	klasopstel	1
1	denken	2			interessant		lawaai	rustige ruimte		1
1	meewerken	2			interessant	grappiger	lawaai	rustige rui	klasopstel	4
1	meewerken	2			interessant	grappiger	veel oef	aanmoedi	meer vers	1
2		1	slapen	saai	leuk	creatiever	lawaai	rustige rui	andere lln	5
2	dat weiger ik	1	TV		saai	samenwerken	juf roept	rustige rui	alles	4
1	denken	2			leuk	creatiever	lawaai	ruistige ru	meer vers	1
1	meewerken	2			interessant	laptop	lawaai	stressbal		6
1	meewerken	2			leuk	bewegen	lawaai	stressbal		2
1		1	TV		interessant	spel	veel oef	ruistige ru	klasopstel	4
1	meewerken	2			interessant	laptop	lawaai		meer ruim	5